

Књижевне НОВИНЕ

ГОД. I БР. 11 * ЦЕНА 20 ДИН.
БЕОГРАД, ЧЕТВРТАК 25 МАРТА 1954
Лист излази сваког четвртка

НОВА ОСТВАРЕЊА
ЈУГОСЛОВЕНСКОГ
БАЈАРСТВА

Чланак о изложби сарадника То-
ме Росандића на четвртој страни

ЧЕТРЕДЕСЕТ ГОДИНА
ОД СМРТИ АНТУНА
ГУСТАВА МАТОША

М а т о ш и српска књижевност

ВЕЛИБОР ГЛИГОРИЋ

ПОЕЗИЈА је за себе сусрет А. Г. Матоша крајем деветнаестог века са уметничком средином Београда, коју је импресиивно насликао у својим есејима и фелтонима. Особито чар томе сусрету даје свесрдно гостопримство патријархалне средине и Матошев сензибилни, осећајни доживљај њеног живота у коме је открио лепоте његовом песничком срцу драге.

Матошев боравак у Београду плодно је драгоценим уметничким плодовима. У Матошевим есејима и фелтонима сачуван је најсликовитије и најпоетскије спомен на књижевне и уметничке прилике у Београду крајем деветнаестог века, у њима живи лик оне средине у којој су били окупљени најистакнутији писци и уметници Србије, најизразитије личности једне епохе која је означавала прекретницу у њеној култури.

Матош се необично интензивно живео у дух те епохе. Интегрално је заложно своју даровиту личност да у сржи упозна њено уметничко биће. Пружену братску руку прихватио је топлим братским срцем. Везао је интимна, брдачна душевна пријатељства која су га грејала у бескућним часовима емиграције.

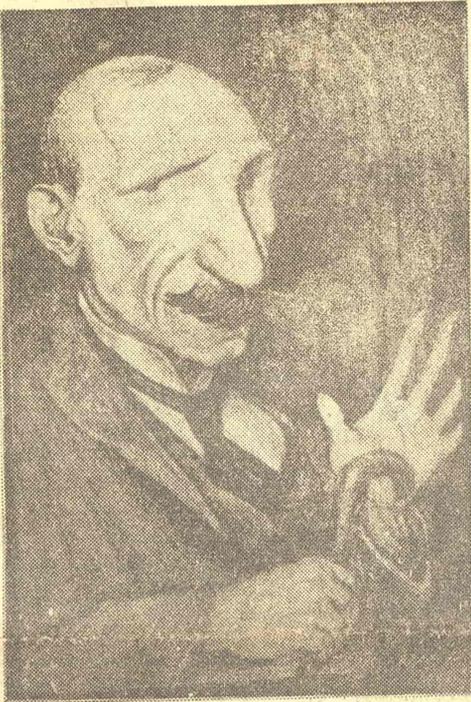
Привукла га је у Београд романтика српске књижевности, оличена у песнику Јовану Илићу и његовом дому, те куле националних традиција и патријархалности Србије, у исто време београдска боемска средина у којој су били окупљени најмаркантнији српски писци реалисти, привукли су га у првом реду они писци који су у својим делима били постојани чувари народних традиција и споменика прошлости.

Матош је у својим фелтонима подигао споменик дому Јове Илића. Овај дом је срушен, нема му ни трага у Београду, али његов лик живи у стилу и боји епохе, у поетској и сликарској речи Матошевој. У тој надахнутој речи импресиивно је изложен уметнички живот овог дома са оригиналном физиономијом његовог патријархалног старешине, старог песника који се изоловао из своје савремености и достојанствено забравно у себи време када се стварала српска држава. Чари живота уметничке бојемне Београда, оно што је поезија у том животу, оно што је њој најсвојственије, исписане су поетским језиком у Матошевим сећањима.

Матошеви портрети српских писаца, оних које је блиско познавао, према којима је гајио пријатељску љубав, остаће трајни у српској књижевности. Живим интересовањем за сте што је уметнички лепо и оригинално, уметничким чудом необично сензибилним знао је да открије суштинско поетско биће у писцу који га је импресиивно својим даровима. Његово портретисање Стевана Сремца у некрологу поводом Сремчеве смрти је и умно и осећајно, и критика, а у исто време и поезија, суптилна анализа Сремчевог литерарног дела и снажан доживљај његове личности, особености и дражи његове индивидуалности. Песничком душом осетио је лепоте у личности Јанка Веселиновића, дарове његове племените, човекољубиве, издашне простосрдчане природе, поезију његовог живота.

У некрологу посвећеном смрти Жарка Илића сав је Матош, онај духом живахни, непосредни, сензибилни уметник који интензивно осећа биће личности о којој пише и биће средине која је тој личности дала свој печат. У сећању на Жарка Илића је и лични Матошев живот песнички и боемски, пасионаран за дарове природе. Волео је хумор као опојно пиће природе. Дар хумора је био и једна од чари његове личности.

Пристао срцем за патријархалну Србију могао је непосредније да упозна физиономије њене литературе, њене одлике, као и њене епохе

ПЕЈЕР КРИЖАНИЋ: А. Г. МАТОШ

са прошлосту. Као идеалисту и традиционалисту привлачила га је одбојна тврдоглава индивидуалност оних српских писаца који се нису хтели приклонити новим струјама које су улазиле у српску књижевност. Оштрина његовог мргодног погледа прешла је и на његово перо када је писао о прогонистима тих нових струја, Богдану Поповићу и Јовану Скерлићу.

Противила се његовој артистичкој природи свака догма, било да је долазила са универзитетске катедре, било из редова књижевне критике. Лепота му је била највиши императив у уметничком доживљају. Браће њен императив није подносило било какву моралистичку или утилитарну тенденцију на терену уметности. Идеалистички погледи на уметност и друштвени развратак спојили су га са поборницима литерарног и политичког конзерватизма у српској књижевности, са противницима утицаја Светозара Марковића и његових следбеника у српској књижевности. Због

тога је постојала и велика противречност између његових модерних погледа на уметност и његове идејне заосталости идеалистичких идејних предубеђења и заблуда у односу на прогрес друштва.

Матошева битна својства као литерате одразила су се и у његовом оцењивању српске литературе. Писао је импресионистички литерарне и уметничке критике са пуно извршних инвентивних опажања и таквих које су ушле у срж, суштину литерарних проблема. Са сензибилитетом и укусом одабирао је литерарне вредности у поезији и прози. А писао је критике есејистички, с полетом у откривању вредности, с љубављу према уметничким драгоценостима и са једним необичним распознавањем њихове реткости. Чуло за уметност било му је веома осетљиво, а његова суптилност нарочито се изразила када је анализирао модерне правце у српској књижевности.

Матошев пут у живот је пут у уметнички доживљај. Уметнички доживљај је био и авантура у његовом личном животу. Отсањао је живот, увек у потрази за новим лепотама, за отварањем нових уметничких светова, Париз је био чаробна уметничка жига на којој се распљивала његова уметничка машта. За њега, његову сензибилну, сањарску личност није био истрајни рад за писањем столом. Немир је живео у његовом бићу. Страст и жеђ уметности. Уметничком делу и уметничком доживљају предавао се сав. Сваки контакт са уметничким делом затреперно је поетски у његовој речи. Сугестију његових оцена српске књижевности и осврте на њу чини његов поетски доживљај, доживљај уметника који је страшно заљубљен у дарове природе. А чар тој сугестији даје и сусрет, непосредан и интензивно присан, сусрет интиман, породични, хрватског писца са српском књижевношћу.

ЗА МЕЂУСОБНО УПОЗНАВАЊЕ БАЛКАНСКИХ НАРОДА

Неколико речи из Атине

ПОСЛЕДЊЕГ дана мога борава у Истанбулу сетно сам се да путници свој последњи дан обично користе за обилазак трговина. Али, одмах затим, сетно сам се и тога да бих са новцем који сам имао могао видети и Грчку. И тако, уместо да поново одем у Капали-чаршију, купим такозване успомене и отпутујем из Турске право кући, набавио сам возну карту и отишао на Југ. И тако, поред осталих пријатних доживљаја у Атину, имао сам и сусрет са једним од најугледнијих књижевних критичара Грчке, господином Жаном Димарасом, аутором недавно објављене и врло познате „Историје нове грчке књижевности“.

Жан Димарас ме је потсетио на нашега Душана Матића. Висок, усправног и нешто крутог држања. Просед и оштрих црта лица, али човек благог и помало замагљеног погледа. Одавао је искуство и опрезност. Говорио је полагано, одговорима је прилазио са стране. Можда је то била само бојазан да ће га један странац (и то упадљиво млађи од њега) погрешно разумети.

Наравно, био је ту велики писаћи сто. И топла црна кафа на њему. Разуме се, говорено је о књижевности.

— Добро би било за наше међусобно упознавање када бисмо сви ми издавали библиографије и на енглеском или француском језику — одмах је казао г. Димарас, јер прва тема, најалост, била је она толико позната: мало се познајемо.

— Ако бисмо тражили највећег писца савремене Грчке, — наставио је он дијалог — морали бисмо да га тражимо међу песницима.

Затим се господин Димарас, мада је питање означавало савременију тему, једним монологом вратио у

прошлост. То је време настанка нове грчке литературе, почетак деветнаестог века и почетак њихове борбе за национално ослобођење. Препород је почео ослањањем на народну песму. Господин Димарас је већ био испио своју велику шољицу кафе када је закључио:

— Тада су се јавили веома значајни и још увек живи песници Андреас Калвос (рођен 1792) и Денисис Соломос (рођен 1798). За време устанка били су на врхунцу... Али не заборавите: њихов однос према народној песми био је стваралачки.

— Да ли постоји континуитет у

развоју вашег поетског израза од Калвоса и Соломоса до данас?

— Континуитет постоји, али не у школи, већ у истоветности менталитета... Видите, морамо да говоримо упростијено. Али ја издвајам на страну два велика догађаја у грчкој књижевности... Средњом прошлог века, од тридесетих до осамдесетих година, упоредо са напором за стварање нове грчке државе, јавља се и напор да се језик напоји класичним, да се песме пишу језиком који није народни. То је доба романтизма и борбе за језик. Имења из тога времена данас мало значе.

(Наставак на стр. 2, стубац први)

ГРЖЕТИЋ АНТЕ: КУПАЧИЦА

Злато и живот

ЈОЖЕФ ДЕБРЕЦЕНИ

Угрозици недавног састанка министара иностраних послова четири велике силе у Берлину, штампала се није нашироко бавила вешту да је и влада Израела поднела свој меморандум у вези са једним детаљем једног од проблема чије решавање је стављено на дневни ред састанка. У том свом меморандуму израелска влада тражи расправљање о отштетном захтеву Израела према Источној Немачкој. У меморандуму, који је истовремено пућен владама САД, ССР, Велике Британије и Француске, изнето је како у општим цртама тако и у конкретним шифрама потраживање Израела на име репарација од источног дела бившега Рајха. Сама висина тражених репарација није изнета у јавност и о њеном износу се може закључивати само по шифрама недавно склопљеног уговора о репарацијама између Западне Немачке и Израела.

Познато је, наима, да је као резултат дуготрајних преговора између Западне Немачке и младе израелске државе дошло до њиховог споразума о репарацијама, у смислу кога Западна Немачка треба да плати Израелу суму од осам стотина милиона долара. Споразуми су ратификовани од стране скупштина обеју земаља и у међувремену су већ извршене и неке западнемачке репарационе испоруке Израелу. То је био онај споразум који је изазвао по-

(Наставак на 8 страни)

ПАРТЕНОН: ДЕТАЉ ЗАПАДНОГ ФРИЗА

Немачко позориште у провинцији

Бошко Петровић

ГЕТИНГЕН — то је град типичних саксонских кућа чији се спратови надишћују исподајући, у облику обрнутих ступеница, са изрезбареним па фолклорно шарено, на свежој масној прној подлози, обојеним дрвеним гредама (тако да му већ присуство тог примарног материјала, дрвета, и оних наивно шарених боја даје нешто интимно блиско), град удобних и тихих гостионица за грађане и солидне мајсторе, град снене старине и живописних оптимистичких јутура кад се једе свеже пециво и кукуричу петли, град с брзом речитошћу што се одједном од некуд створи под ногама, из траве и поља међу куће и асфалт, да је куће и асфалт опет протулају, град у који се једном дневно стиже возом из захукталог Рура, железницом сразмерно спором и фамилијарном, и то у ноћ, да би се једном дневно, ујутру (но стварно опет у ноћ), могло онамо отићи, град у коме кретање на станицу и са станице оживи путе и звонке ноћне сокаке; Гетинген је мали град. Путници вуку кофере, један, па и по двојица, тројица, силете које се клате и приближују; градски аутобус, као у Сомбору или Вршцу, соло зврња у тишини, а јутро се разликује од вечери по том што пекарски моми промичу кроз измаглицу испод уличних светлики са корпама покривеним свежом белином згужваних врућих чаршави. Ноћ је у њему као нагла осека: светлосни сигнали упорно намигују, али узалуд, јер су сокаци празни дан и

са добром трупом и честито урањеним послом. Па је све, доиста, тако и било и до краја текло, солидно — а то је доста за изненађење. Мада сам први пут гледао комад и слушао текст, ниједном нисам добио голи и убоги текст само, згужван у лошим устима и изгажен невичним ногама, него текст „доношен“, текст кроз глумца и са њим, игран и живљен колико год је то он сам, онакав, допуштају.

Свакако, није то била трупна, дан-два раније, у Диселдорфу гледана, Густава Гринденса — данас најинтересантнији немачки театар — ни Гринденсова музикално танана и лирска компримирања режија Господског дома од Томаса Вулфа, али све је ипак стајало на висини због које Хајнца Хилперта, руководиоца гетингенског позоришта, с разлогом стављају међу најбоља послератна позоришна имена у Немачкој, а његов театар уз бок Гринденсовом Шаушпилхаузу, миинхенском Камершпиле и Резиденцтеатру, као и Кенертовој трупи у Хамбургу или Селнеровој у Дармштату.

После сам наишао на објашњење: пошто су велика позоришта разорена, израсла су нова на малим и средњим бинама, што у савременој Немачкој само још подвлачи вајкадашњу дрту децентрализацију; каткада — па и данас тако — до те мере да центра уопште нема, него се оно големо германско пространство, и културно, и политички, и економски, неуобичајено разлива тамо и амо. И стварно, човек који

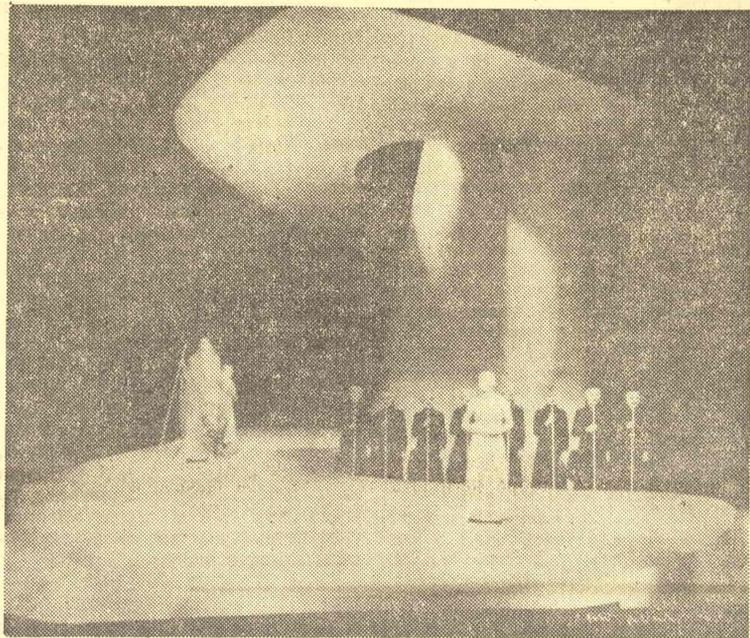
театар (Минхен) — Разбојници (Шилер) Кочијаш Хеншел (Хауптман), Сиприен (Сарду), Адмирал Боби (дејча претстава) итд. Ако је амо могућно уврстити и Беч, читав ће комплекс постати још тежи: ту су и Нестрој и Шекспир, Шо и Фрај, и, дабоме, популарни локални хумор. Знају то Немци, и кукају због тога, али излаза за сада нема.

Тако старија драма и нехотице чини основу савременог театра, и репертоара и стила, иако њена богата традиција не може да задовољи немале савременог гледаоца. Но глумачки и режиски тај театар је на поузданој висини. Оно што се у том погледу нагомилало и израдило до Хауптмана, првенствено у натуралистичкој његовој драми, то је, консолидовано и зрело, легло у његове основе, и то одређује коначни стил претставе и кад се ради о покушају да се нађе ново и даље. И Гринденсова идеја о доследној интерпретацији аутора, при чему се позориште претвара, потпуно, за то вече, у ауторову институцију, и она је само једна субјективна и талентована варијанта досадашњих немачких тековина. Минуциозни детаљ, од инсценирања до глумачког израза, натуралистичко, у немачком случају акрибично проношење реалне, непатетичне речи, маленог покрета, кондензованог и свесно уздржаног од свега гласног, широко разиграног и на срећу и срећно импровизованог, то је основа и самог Гринденса, а у минхенском или гетингенском случају то је и основа и кров. Кочијаш Хеншел у Резиденцтеатру последња је реч тог стила, адекватног комаду, претстава узнемирујуће потресна и умирујуће заокупљена, као од злата и слоноваца изрезана камеја; али такав је и Разбијени крчаг у Камершпиле, а то је Клајст и познатија романтика. Беч је сличан томе, па ипак са нотом нечег лакшег и прозачнијег. Игра је у Бечу збиља игра а не збиља, метафора а не панична верност стварном, лепш један и уморни помало већ осмех и талентована ноншалантност. У тој игри има духа и простора: свесна своје природе, она сврху драме — да делујући мења — не жели да постигне силом, већ наместено ироничним саветом, слободом одређивања. Па је таква и игра. Али глумчева интерпретација — најжалост хисториона — није, у занатском региону, небрига и лакоћемо, него рад и напор, и оно што лагано из ње струји резултат је савесне и упорне интелигенције.

Најзад, још реч о питању организације. Сваки од квалитетних побројаних театара носи име једног човека, оног који га је створио. Био сам и у мањим, где одлучујућу реч воде културдиректори, градски одци, под чијом се силом уметност стопила у бутер. Уметнички руководиоци тих позоришта стени и жале се, пишу по новинама и захтевају самосталност, напуштају обзира на обзире, честиту и јавности одговорну службу уметности. Да ли узалуд? Вероватно, али сасвим извесно, на штету уметности, и најзад на штету друштва.

Но у Гетингену претстава тече, и све ово што сам испричао, ја још не знам. Само изненађено радознао гледам шта се то збива у овом провинцијалном граду, из своје столице, обложене дрвеним и малко по ивицама поабанним плешем, док масив галерије сече полукруг изнад глава и жмуре црвена светла над улазима, далека и налик на тихе далеке прозоре шумских колеба у зимским бајкама.

Напољу онда, била је стварна зима и ноћ, и град је безбедно утукано спавао, ту под руском зоном, као и за време Вилхелма, и још раније, и још раније, смирено, под дебелим перинама под којима се, за олакшање душе и тела, сваке ноћи изгуби мало зноја и мало брига.

СОФОКЛОВ „ЕДИП“, ДАРМШТАТ 1952 (ИНСЦЕНАЦИЈА ФРАНЦА МЕРЦА)

саобраћај усахнули у лагодну провинцијалну сањаву ноћ, и негде по ивицама око бившег градског платана, од кога је данас остала још само једна, малко наерена кула, владају још аутентично трагови прошлости, боктера и дремљивих ноћних патрола. Град је прошлог лета свечано прославио хиљадугодишњицу постојања.

У Гетингену влада чувен универзитет. Он се рашепурио по читавом граду својим факултетима, семинарима, институтима, аулум, мензом, студентским манежом из времена владајућег, својом масом радних студената, својим лекторима, асистентима, доцентима, ученим професорима, испитима и оценама, фуснотама и дисертацијама, библиотекама и лабораторијама, атмосфером строгог мишљења и раног летања, те кад сам, сам у ноћи, кренуо кривудавим сокацима да чајем позориште — док је мрак истеривао из зграда лице прошлости, утварно, од масивне романтике до немачки солидно трезвеног рококоа, — чинио сам то да бих некога стресао са себе строго школску праšину и осетио какву такву уметничку реч, једину, чинило ми се, кадру да, и строга и топла, и луда и стилски везана, продре до научног, безобличног, неухватљивог, али, на крају крајева, неопходног живота. Нисам се надао бог зна чему — међу фуснотама уметности нема века, — али сам био спреман на све, само да не осећам више честиту доследност њихове природе.

Имао сам среће: играли су Цукмајера и добио сам карту. Цукмајер је ваљда једини модерни домаћи драматик који се данас у Немачкој држи, и сасвим ми је било свеједно што му играју Улу Виндблад, предратну још драму; стрепео сам једино од глумца у овој подзоналној немачкој провинцији, али се и то коначно разрешавало у извесности столице и топле сале, кулиса и завесе, што на крају тек падне с конопца па милосно-шалуиво све ликвидира.

А нисам имао право. Чим се угасила светлост и рефлектор пао пред још спуштену завесу, пред којом смо, улазећи већ, приметили некакав расточен и умашћен дрвени отоман, — пао на тај отоман, а из оркестра се, после добро прорачунате паузе, почели пењати глумци: вагабунди и улични певачи, дебели, мршави, брбљиви и ћутљиви, пратила и незлобиви телохранитељи Карла Михаела Бергмана, шведског песника анакреонтика из XVII века, чију судбину драма трепира, наративно и забавно, љубезно-хумано и социјалнорационално, реалистички и патетично, модерно и помпезно, у мешавини стилова и идеја, — чим су се, дакле, глумци појавили и погледали овамо на нас у препуној сали, јасно је било да имамо посла

је видео већину од побројаних трупа не може ипак да да одређен суд о природи немачког позоришта. Можда баш оно једино мало, нечињено, крије снаге и елементе који ће замисљени суд из основе изменити. — Да ли, о-туд, смем рећи да је немачки савремени театар у бити на линији веома солидног и уједначеног играња, али помало конзервирајућег, помало стојећи на резултатима чија је свежина донекле већ минула? На високом нивоу, од снажних упечатка на гледаоца, који га пуни упркос врло високих перна, али од упечатка који на иницијелне консолидације полако почиње осећати извесну затвореност и плафон?

Не знам може ли се тако рећи и да ли су узроци таквом стању у плафону или баш у основи: у самој тој болно пресеченој и безглављеној земљи, којој су видици у мраку а садашњица тако замршена, упркос наглом порасту стандарда, буљудима аутомобила и беласавим, хладним површинама новоградњи. Али нешто може рећи и репертоар. Савремене немачке драме нема, а послератни период одликовала је грозничавом тежњом да се наиквали оно што је пропуштено у време Хилпера и ратне катаклизме, па и од то се мало шта задржало. Елиот, Фрај, (Сартра већ нема), Жироуд, Клоде, Ануј изничу на плакатима, али све више у друштву старије немачке драме, од Шилера до Хауптмана. Гринденс поставља Вулфа, концертна га, читава своју дивну зграду претвара у његово сетно и горко светилиште, а сутрадан на тим истим даскама је Хофманстал са Непотк и п л и в и м, бечки лаком и бриљантно празном комедијом солокарактера, играном такође in toto — општа тенденца тог позоришта замућена је и проблематична. Ево и других: Камершпиле (Минхен) — Манон (прерада по опери). Гиги (прерада по приповеци од Колет), Разбијени крчаг (Клајст), Анђео стиже у Вавилон (Диренмат, савремена Швајцарац, лоша оцена); Резиденци-

Египатска драма на салцбуршкој сцени

На репертоар салцбуршког позоришта „Моцартеум“ стављен је прошлог месеца „Пигмалион“, комад египатског аутора Тевфика ел Хакима. Ово драмско дело (без икакве везе са Шоовим „Пигмалионом“), засновано на причању из грчке митологије, пожељно је у Салцбургу велики успех. Извођењем ел Хакимове драме, пише аустријска штампа, прокрчен је пут културној сарадњи између Аустрије и Египта.

Борис Пастернак

БОРИС Пастернак рођен је 1899 године у Москви. Док је Је-сењин нико међу брезеама и до свог краја певао о њима, све више се везујући за земљу и сету, док је Мајаковски ишао по радничким предграђима просипујући узавреле риме, дотле је Борис Пастернак, тај невесели и болесно повучени човек, растао у добром дому свог оца, уметника и академика. Првим стиховима обележио је свој развојни пут: окренуо се себи, бацио руке у траву и песак. О томе је левао чак и кад су по Русији беснеле борбе дрвених и белих. Тада је Мајаковски подигао пушку и с многим другим отишао на војну. Покушао је да настави врења свог доба циклусом песама Изнад баријера. Многи сматрају да су му то најлепше песме. Тада је својим стиховима помирио футуризам и симболизам. Доцнија руска стварност није га могла узбудити. Нису га волели, окренутог трави. Зажели су му реч и он је морао написати Друго рођење, неискрену и бледу књижицу стихова. После тога писао је, али о томе како је било лепо у детињству: Приче, Сачувана грамота, Детињство Љуверса. И та проза пуна је самоће. Нису му опростили зачауреност, колико ни махнити индивидуализам Бориса Пиљњака и сетну биду Јурија Олеше. Олеша је коначно ућутао и то је протумачено: „стваралачка криза“. Пиљњак је убијен као „јапански шпијун“, а Борис Пастернак (још је жив) нападају као „великог пријатеља запада и западњачке буржоаске културе“. Скоро су му и забранили да објављује. Код нас је преведено само неколико његових песама.

М. Б.

КРЕТАЊЕ ЛЕДА

О клијањима младим
Пролећна земља сањати не сме.
Из снега грумен изронио
И обалом се речном црни.

Зора се као крпељ упила у залив,
Рибарска шатра под старим
Спасом.

И крст и торба отарана
И вечера само с месом.

До подне каље,
Затим мраз земљу гужва.
Грми пловешки санти покољ
И ножевање коматина.

Ни живе душе. Крчање само,
Тулањ тужни, ножева звекет,
Санте у сударању
И шкругтаво преживање.

1915

СТРАШНА ПРИЧА

Промениће се све.
Направиће се град.
Али се пробудена плашња деца
неће опростити.

Не може се заборавити страх
Што је браздио лица.
Стоструко платиће
Ђаво све.

Запамтиће се његова пуцњава.
Потпуно ће забележити време
Да је чинио што је хтео
Кар Ирод у Витлејему.

Настаће нови, лепши век.
Лако нестане очевизи.
Мучење малих богаја
Не могу се заборавити.

(Превео Миодраг Булатовић)

БЕШЛИЋ АНА: КОСТ

(Наставак са прве стране)
— Ви сте још раније споменули Паламаса. У чему је његов значај?
— Од Костиса Паламаса (1859—1943) почиње епоха народног језика. Он је извршио спуштање тона у поезији. Песници више не говоре са трибине и по пијацама. То је интимна поезија. Паламасов утицај био је снажан с обзиром на његову јаку личност. Међутим, нови песници чине напоре да изађу из тог оквира, сада литература покушава да се обогати и са страних извора.

Господин Димарас је пратио своје речи умерено широким али отсечним покретима руку. Ти покрети личили су на покрете зидара кад слаже цигле. Он је настајало:

— Претставник модерног лиризма је Ангелос Сикеланос (умро 1951). После њега нове тежње најбоље изражава Сеферис... И Сикеланос и Сеферис враћају се, сваки на свој начин, Калвосу и Соломосу, обојица су их поново открили.

— Приметио сам да се овде још увек много говори о Калвосу и Соломосу. Шта је јаче као Сеферисов извор: Соломос или савремена поезија у свету?

— То је мешавина. Дрво остаје чисто грчко. Соломос је пример слободне и неконформизма. Соломос је сам писао да хоће да узме из класичног доба Хомера, из романтичарског Шекспира и да онда створи ново... Код Сефериса има утицаја Пола Валерија и Томаса Елиота. Сеферис и Елиот имају сличне проблеме. Али, понављам, могао би да постоји Сеферис и да није Елиота.

— Да ли су Сикеланос и Сеферис освојили читалачку публику?

— Ту поезију треба дешифровати. То је потешкоћа. Али Сефериса углавном читају млади.

— Да ли има тешкоћа у односима између писаца и публике с обзиром на то да се језик литературе и штампе, а нарочито штампе, ипак разликује од језика којим грчки људи, укључујући и образоване, говоре у свакодневном животу? Можда постоји проблем скупоће књиге?

— Проблем је више у тешкоћи читања. И код писаца. Велики проблем је, на пример, у модерној поезији што се тешко може запамтити, а поезија мора бити таква да се памти.

Упитао сам господина Димараса о Николаосу Казанзакису, чији је роман „Алексис Зорбас“ преведен на више језика и доживео огroman успех у Америци. Било је очигледно да господин Димарас о томе има своје мишљење и да би морао подуде да га објашњава. Упутио ме је на своју историју књижевности. У њој о Казанзакису има десетину редова. И ја сам се сетио да је на почетку разговора савременим грчким песницима дата предност (мада има такође угледних критичара у Атини који не мисле исто). Господин Димарас више није имао кафе, а ја сам већ био испустио своју четврту цигарету (док ми се кафа охладила). Упитао сам:

— Да ли код вас (што је чест случај у Југославији) писци и усмено преносе своја дела публици, да ли приређују читања и одржавају дискусије са читаоцима?

— Углавном држе предавања, али ретко.

— Могу ли писци живети од литературе?

— Писци већином раде као новинари. Романисти, ако успеју, могу живети и од литерарног рада.

— Опростите ми што постављам ова иситњена питања, али моје колеге интересоваће каква професионална удружења имају грчки књижевници.

— Јединственог удружења нема. Постоји више удружења, заснованих мање на идејној повезаности, а више на личном пријатељству, која се баве углавном што бољом прођом књига.

Баш кад сам решио да моје последње питање буде о томе шта би господин Димарас могао да предложи за превођење нашим преводиоцима, када сам то казао и када је он одговорио: „Арго“ и „Демони“ од Теотокаса — неко је ушао у собу. Изгледало је да господин Димараса чека посао. А и ја сам се журно на Акропољ, чудесни брег који даје чар Атини, великом, пријатном и светлом, мада помало и безличном граду, заливеном сунцем и опруженом под бреговима пред морем. Ах, да! Док је господин Димарас причао, ја сам, с времена на време, гледао како се са друге стране прозора лагано нише једно зелено дрво и како на њему, као јапански лампони, бледоруменим пламеном горе скоро сазреле поморанџе.

Март 1954 у Атини

СЛАВКО ВУКОСАВЉЕВИЋ

Лука

Ю Д Л О М А К И З П Р И П О В Е Т К Е

ПРЕД њега, престижући га у пролазу, наилазиле су групе сељанки које су се с празним судovima на обрамцима враћале са пијаце. Једна пунчака, однекуд позната му младица, журила се да стигне две своје другарице. Њено округло зајадурено лице било је уоквирено чистом белом марамом испод које су вириле од зноја улепшене коврџице смеђе косе. Она га у пролазу ведро погледа и назва Милана. Познавши је, Лука се непријатно трже и успори корак. У забуну поче да се пипа по џеповима, као да нешто тражи. Напилавши случајно дуванску кутију, он застаде крај пута и поче да савија цигарету.

Јутрос, при доласку у Лозницу, он се испред радње Стеве Стапарац негодно сударио с једним немачким подофициром. У моменту кад је био закорачно у радњу да купи дувана, изнутра је, лаким младићким скоком изашао Немац и налетео на њега. При судару Немац се тренутно намргодио и лако га крвину прстима по мишици, а Лука се тргао као да се изненада о нешто опекао. Отскочио је у страну и скинувши капу збуњено поздравно подофицира, који га више није ни погледао, него наставио да разговара на немачком са Стевином женом, која је била изашла за њим на праг и љубазно му се смешала.

У том моменту поред њих је наишла група сељанки које су носиле површе на лозничку пијацу. Међу њима била је и ова пунчака младица која се Луки малочас учинила однекуд позната. Она га је у пролазу погледала подругљиво и мало заставши тихо му дошпанула: „Ма, богати, да ли то скидаш капу Шваби или оној што се онако лепо смеши на њега?“

Сећање на то изазивало је у Лукиној души нешто гадно, љубавно. Чинило му се да се он оном понизним скидањем капе непријатељском војнику на неки начин морално изравнао са оном спретном трговкињом и да је баш на то и мислила она лепа младица кад му је ујутрос упутила онај прекор. Она се Немцу, непријатељу, курвински смешала, а он му понизно скинуо капу... Не, није он више онај човек ради кога Стана сада грицка лист нане да он кад дође кући не би осетио мирис ракије, које би она, овако предвече, радо пијуцудула чашичу-две. Није то што га се бојала, јер је он и сам, када се њих двоје по свршеним пословима усаме, радо с њом попио по коју чашичу ракије, него из неке чедне уздржљивости које је увек показивала према њему и ради које је он Стану и сада, иако већ у годинама и отежану, волео исто онако као и када је била млада.

Да га је онај бар ударно! Него само прсти-ма, као да би стресао прашицу са своје нове зеленкасте униформе. Као да није хтео да прља целу руку о њега!... А можда је то баш син једног од оних које је он Петнаесте са својим бомбашима заробљавао у борбама око Пожаревца. Један од њих имао је исто онако уско лице са крупним коњским зубима. Само... онај се није онако победнички смешио. Није!...

И док је млада сељанка у белој повезачи замрцала иза Белокапића кућа, Лука је са незапаљеном цигаретом у уздигнутој шаци и тешко дишући стајао на средини прашњавог пута пред сликом једне кишне октобарске ноћи. Кроз шум кише чуо се жамор туђинске војске која се смешта на преноћиште по опустелим сеоским кућама, док се испод његових колена и стиснутих шака, у којима је држао јуришну каму и отшрафљену четвртасту крагујевачку бомбу, благо угибала мокра леђина...

Не, није Лука био кукавица.

Није!
„Немцима се може помагати на разне начине, али њихов најбољи помагач је наш страх“. О Милане! Милане! Младост је то! Лепота! Није то синоћ говорио Милан, то је говорио Лука тридесет година млади. И боље оплемени сазнањем о људском достојанству и лепоти живота. Али шта он, отац, да ради кад преко ноћ упадну у кућу и одведу те везаног жицом? Као Војиног Аврама. Као...

Једна тврда шака спусти му се на леђа и широко богињама избраздано лице опанчара Јеше изрони иза његовог рамена.

— Не пасује нама ловцима да сами са собом разговарамо по путевима. Ни да будемо стари. Зашто си се запустио, Лука?

Гледао је необријаног Луку озбиљно, пажљиво.

Лука се обрадова сусрету и са Јешиним рамена прихвати врећу у којој зазвучало неколико опанчарских калуца. Он је данас, као и увек кад дође у Лозницу, навртно Јешиној кући, али му је тамо нека погрбљена старица, која се грејала на сунцу позади кућице, рекла да се Јеша са женом и ћерком отселено за Љубовију. Њега је зачудило што му Јеша о томе није био ништа јавио, али старица је била скоро сасвим глува, а и знао је да Јеша још поодавно није у добрим односима са властима, па се није даље распитивао.

— Да, отселени смо за Ковиљачу, у ону кућу Јокине мајке под Гучевом. Тамо не важи полициски час.

— А мени рекоше за Љубовију!

— Како за кога, Лука.

Смешно се на Луку својим широким отвореним лицем.

Луку је збуњивало Јешино ведро расположење и неко младалачко држање. Искра љутине затрепери му у гласу:

— То као зец. Забацујеш трагове.

Сиве Јешине очи сузише се у леденом смешку. Левом руком потисну поставу свог овешталог сељачког гуња и из његовог десног џепа указа се крајчак масивне дршке француског војног револвера.

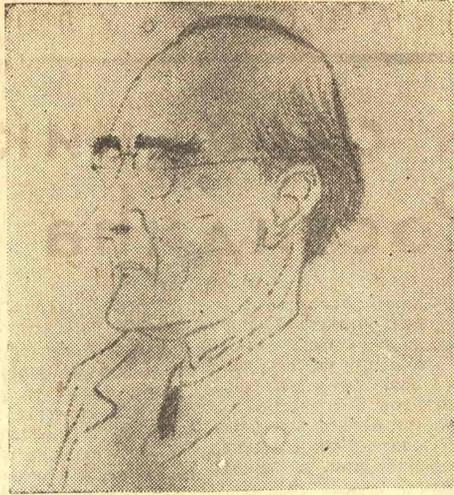
— Ма богати! Зар си га сачувао?... То од оних што смо седамнаесте добили на Ветернику уз прве машинске пушке.

— Јуче ми је у Комирићу Љубо Рађевац показао како се из њега може пуцати а да се не вади рука из џепа. Само мало прогори постава...

Лука и Јеша друговали су још из детињства. Сељачки из подринског поља носио је у Лозницу канту са млеком и застао на мосту Штире да мало протрља озебле прсте. Испод моста изашао је са високо заврнутим ногавицама опанчарски шегрт који је ту штавио коже. Гледајући се искоса, шегрт је поцупкивао озебленим ногама, а сељачки дувао у своје помодреде шаке. Онда је сељачки пружио шегрту канту с млеком, из које је овај, загрцнувши се, повукао неколико гутљаја. После су недељом заједно ловили ракове по чкаљима Штире, а једном су, већ као одрасли младићи, и неко време заједно одлежали у лозничком затвору.

Чувени лознички коцкар Рамо, одевен у богато муслиманско одело, седео је једног недељног јутра с прекрштеним ногама на травном заравану код ушћа Штире у Дрину и са достојанством човека чијим се подвизима у крвавим тучама по вашарима надањивала и месецима духовно живела цела Циганска мала пушило на дебелу ћилибарску мушкету. На распрострајеној шареној марами испред њега, поред које је била забодена у земљу оштра сребром опточена кама, лежала је овећа гомила сребрног новца, док су мало даље, испружена на трави, дрмала на јутарњем сунцу два његова помоћника — мамца.

Рамо је одбијао густе димове и с времена на време погледао низ Дрину. И кад се на превоју пресушене отоке код Панића пуревина указао дуг низ сплавара, који су се с примљеном зарадом враћали пешке из Раче, идући у низу један за другим као гуске, он је оштро изустило: „Ево их!“ и дугим жутиим прстима спретно прихватао три умашћене карте које су му лежале на крилу. Његови помоћници протрљали су очи и почели да погађају „попа“. Не обраћајући пажњу на сплаваре, који су пристижући један за другим радознано застајали и убрзо око њих образовали густ круг, они су се жустро препирали о првенство и љутило гурајући један другог лактовима, стављали новац на срећну карту и скоро увек добијали. Рамо им је с великодушном јуришном босанског бега исплаћивао добитке и с времена на време, тобож заборављајући по-

Миодраг Борисављевић

вац који је лежао пред њим, широким покретом руке вадио из џепа чоханог јелека опшивеног читавим сплетом свилених гајтана сребрну ситнину, док су му кроз раширене прсте испадали по крилу блистави полудинарци.

Сплаварица су засветлиле очи и они су се убрзо умешали у игру. И док су Рамови помоћници добијали веће а губили мање улоге — са сплаварица се догађало обратно.

Јеша и Лука били су тога јутра пошли у риболов и заставши неко време радознано гледали ову добро увежбану пљачку. А онда је Јеша рекао сплаварицама како ови људи хоће да их опљачкају и почео да им објашњава њихове коцкарске трикове. На то Рамови ортаци насрну на њих као расрбене звери, али их дочекају чврсте песнице окретних младића. Јеша је у то време од неког обућарског радника френтера био научио неке јапанске вештине у тучама, којима је и Луку поучавао бубецајући га за време њихових недељних лутања по дринским шикарама, те се коцкари зачас нађу под њиховим ногама. Али сплавари, ошамућени жељом за лакоом зарадом која им је због ове туче могла измаћи, прискочише им у помоћ, те Лука и Јеша једва читави измакну из гужве.

Када су сплавари погубили новац и дошли мало до памети, они се сете Јешиних речи — Рама и његове ортаке претуку и побацију их у Дрину. Рамо некако остане закачен на кршћу вира и после се искосеља и полумртав дође у Лозницу.

Јеша и Лука били су тада окривљени као потстрекачи у убиству.

Доцније, сећајући се овога, Јеша се од срца смејао Лукиној срби на сплаваре. Ни рођени га отац, говорио је, није онако истукао. „Па, Лука, људи увек више пате што хоће добро него што чине зло“. Он иначе није волео да мудрује и људима соли патет.

Сада је стајао према Луки и савијао цигарету.

— Добро је што смо се нашли, Лука. Хтео сам иначе ово које вече да дођем доле до те-

бе. Слушај, богати, ако ово дана неко наврати твојој кући и запита да ли знаш неког Среју из Радаља, ти му реци: јес, баш јуче је прошао овуда са неком женом. И покажи му пут до колебе Маричића настојника.

Говорио је просто, слободно.

— То као неки одзив и лозинка.

— Ваља нам се тући, Лука. Нема друге.

Лепио је језиком папир на цигарети и гледао Луку у очи.

— Тући? А деца, Јешо! Ти не знаш какве ја сада мучим... Хтеде рећи: са Миланом. Али не рече. Јеша му је сада по нечему лично на Милана.

— Па ради деце се и морамо тући с разбојницима... Него, пазе, нека онај, онај што ће те питати за Среју из Радаља, не иде преко оног брвна код ушћа Штире...

— Јес, тамо се сада често мотају немачке патроле које крстаре од Ковиљаче.

— Него нека прегази горе површе Митине јаде.

Лука га је гледао у грозничавој недоумници. Како он то! Тако одједном. Само откуда ли је тако сигуран да ће он пристајати? Пристајати? Па он је већ пристао! Јеша га није ни запитао да ли пристаје, а он већ... Како то Јеша — просто, другарски. Па тако то и треба! А не као Милан, „МИ“, „МИ“. Сад је и Лука један од тих ми! Неће њега више онај зривки рудар гледати са висине. Као да је у оној својој чворноватој гламурди скупио сву мудрост света. Чекај, брате! Да се упознамо! Лука је ратовао кад си ти правио шаре по пепелу. Јес!...

А деца? А кућа?... Не! није он пристао. Ни на шта он није пристао! Сад ће он рећи Јеша да га не петљају те ствари. Помисли, али не рече. Свеједно, вечерас ће он размислити о свему томе и сутра вече скокнати преко поља до Ковиљаче. Зашто сутра? Одмах ће му рећи! Заусти, али кад погледа Јешу у очи, он му исприча шта је данас видео у Николиној радњи.

Јеша га је пажљиво слушао. А онда се мргодно осмехну.

— А зар ти мислиш да о томе не знају Немци?

— Немци? Јеси ли ти полудео, Јешо!

— Сумњива је та њихова ратоборност, Лука. Сумњива!

Луки севну кроз главу како се данас зачудно када је онај млади игуман, онако као узгред, рекао да Немци немају ништа против нашег младог краља и да сад по београдским гостионицама и канцеларијама слободно истичу његове слике.

Хтеде да то каже Јешу. Уместо тога он се искоси:

— А што онда убише председника општине у Липовцу, оног што је, кажу, са дозволом Немаца носио револвер?

Јеша се суморно осмехну.

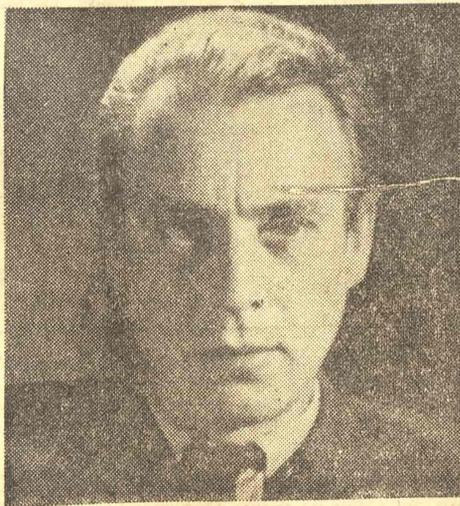
— Неће њима Немци замерити што ће они, да би заварали народ, смаћи понеког њиховог удворицу.

— Па с ким онда мислиш да ратујеш? Кад је тако! С ким?

Поред њих прозвуча мотоцикл са два немачка војника којима су о врату висиле кратке машинке.

Улица »Два ветра«

П Р И П О В Е Т К А

Љубиша Јоцић

ДЕШАВАЛО ми се често да присуствујем појавама које нису биле у току ствари. Одједном нађе нека година у мој живот, која није као остале године. Има и зиму и лето и пролеће, али јој је сен недостаје. Недостају читави три месеца. После лепих, најтоплијих летњих дана, већ сутра падне снег.

Указивао се чудан приказ, цвеће и бујна трава по пољанама се залеле... Јадни сирочићи, још живи цветови стоје у стаклу леда. Кад пролеће дође, лед се отопи, а цвеће умре. Али се дешавало да се сва друга годиница доба изоставе и онда опет дође зима и цвеће стално стоји у леду. Стоји грање пуно лишћа у леду, стоје топли кровови, из којих нису одлетеле тиге селице, у леду. Тиге су мртве, слеђене.

Како је тек људима кад после лета одмах дође зима. Жене нису спремиле топлу одећу и дрхте у цицаним хаљинама и босих ногу

у сандалама. Старији људи назебу, добију кашаљ и тресу се од њега. Сви су тротоари испљувани.

И ја сам збуњен. Три месеца која су изостала у таквој години унела су нered у мој живот. Све што сам предвиђао да ћу свршити у та три месеца, мора да пропадне. Све је поремећено, моји послови, односи са људима. Требало је да се видим са неким тих месеци, заказао сам виђење, а месеци су изостали и пореметили све. Шта да радим? Ту се није могло ништа да учини. Нема их, и ствар је готова. Не могу да упливишем ни мало на то!

Дешавало се да пођем у правцу једног града и стигнем у сасвим други град, често у град који нисам никад нашао ни на једној географској карти. Људи у њему говоре мени неразумљиви језик. Сви ме гледају са чуђењем као да сам дошао са друге планете. И мени се чини да сам отишао на другу планету, а не тамо где сам се упутно. Може да се замисли у какве непредвиђене догађаје упадах у таквом случају, нарочито кад би се десило да се у том граду заљубим у жену

чији језик не знам, ни обичаје, ни навике, па чак, и која има друкчији лик него што га имају обичне жене. Једном сам се нарочито зачудно не томе што је једна жена у непредвиђеном, неочекиваном граду имала већи број, мени познатих, органа, већ што је имала и такве органе које за цело време свог живота нисам срео ни код једне жене, за које нисам прочитао ни у једној медицинској књизи, ни оној која је говорила о нормалностима, ни оној која је говорила о патологији.

Волим да говорим о женама, па кад сам већ почео, да наставим у том правцу... Није било ретко да сам легао крај једне жене, у сасвим обичној прилици, и да сам се пробудио крај друге. Тако сам се једном пробудио поред бебе, тек рођене. Размишљао сам, гледајући баљавче како плаче, да сам оплодио ону која је уз мене ноћас била, и да је

она у једном нарочитом процесу, друкчијем него што се то обично дешава, цело своје биће претворила у ову бебу... Једном сам се, пошто сам легао са женом од четрдесет година, пробудио са девојчицом, крај себе, од шеснаест. Устукнух ужаснут кад је она, будући се, покушала да обавије своје деце руке око мог врата. Нисам никакав злочинац, никакав Петар Киртен. Али девојке продужи да ми говори и тела онако како ми је телата синоћ и сву ноћ она четрдесетогодишња жена, која је могла да јој буде мајка. Грпала ме је и љубила ватрено, а њене младе руке, као младе змије, пузиле су по мојим косматим грудима, као кроз густу траву. Не могу да опишем шта сам тих тренутака доживљавао. Нећу да скривам ничије уши са оним што сам морао да доживљавам. Такво чудно понашање у непредвиђене тренутке.

Тек како ми је било, кад бих грлећи осамнаестогодишњу девојку заспао у љубавном блаженству, а будно се ужаснут са осамдесетогодишњом старицом у нарочју. Нећу никога да ужасавам, прећутаћу то. Прећутаћу.

Уместо свега, испричаћу једну другу причу. Једнога јутра пробудих се, и као и обично, прво бих се загледао у таваницу. Дуго бих тако лежао, а онда бих се тек сасвим расанио и устајао. Обично, кад бих отворио очи, гледао бих у поцрнелу таваницу, пуну паучине. Тог пута, кад отворих очи, оне ми се испунише бојама које су се телујале на светлом стropу. Као да је гипсану таваницу, дивно урађену, неко засуо провидним цвећем. Као да је над мојом главом било огледало у коме се огледала нека дивна, цветна башта. Иако сам био бунован, приметих ову промену, али, навикнут на неубичајене приказе, реших се да о томе размислим после. Сад сам се задовољно да уживам у тим бојама, пре него што ишчезну и пред мојим се очима укаже паучина и поцрнеле греде.

Време је пролазило, сасвим сам се расанио, али цветни приказ се настави. Обазрех се око себе и приметих да ништа у мојој соби није било онако какво је увек било. Па то и није била моја соба... Моја соба је била таванска соба само са једном постељом на погарима, једним столом и столицом и са много књига по поду, по којима су вршљали мишеви... Међутим, ја сам био у једној, луксузно намештојој, соби, која је имала огромну, дивно уређену библиотеку, зидове од стакла у којима су спавале погашене сија-

(Наставак на страни четвртој)

Изложба сарадника Томе Росандића

ОЛГА ЈАНЧИЋ: СЕДЕЋА ФИГУРА

стичних могућности. Тражи се језик модеран, жив, упечатљив. И изгледа сигурно да само преко оваквих тражења — која су управо данас неопходна — наша скулптура може да направи продор у будућност.

Ова општа тежња која прожева кроз целу изложбу постаје индивидуално одређенија чим се приближи појединим излагачима. Олга Јанчић, на пример, настоји да што адекватније што савременије преведе на језик пластике један хуман садржај. Она не полази од форме ка садржају, него од садржаја ка форми: интиман доживљај је — узор, форма — последица. Емоционална али неуједначених вредности, и нехомогених решења, она иде од архитектонске статике и прилично наглашеног кутта снаге, до Барлахових патетике и реминисценција на стезке. Изгледа да је у фигури која седи, моделираној снажно, схваћеној у кубовима и геометријски дефинисаним површинама, конципираној у виду живе, духовите арабеске нашла равнотежу и пружио доказ о својим правим могућностима и карактеру своје личности, који је више у снази него у рафинману.

Гржетич је изложио неколико племенито моделираних скулптура које карактерише тежње маса ка елипси и лопти, — међу њима и један изврстан портрет чврст у волумену и мек у изразу. Промашен је, међутим, велики акт. — Чистота у форми, упростићеност и одуховљеност, лепа осећајност — то су засада обелодањене компоненте Гржетичеве индивидуалности.

Дружичи је Стојадновић. Интелектуална радозналост, финоћа и духовитост његови су основни атрибути. Разноврстан, у колебању између чисте апстрактције и инвентивне стилизације — Стојадновић засада привремено занимају могућности скулпторског израза. Треба истаћи, уз то, извесну склоност ка финим, издуженим облицима којима се одликују његови актови, нешто одвећ украсни.

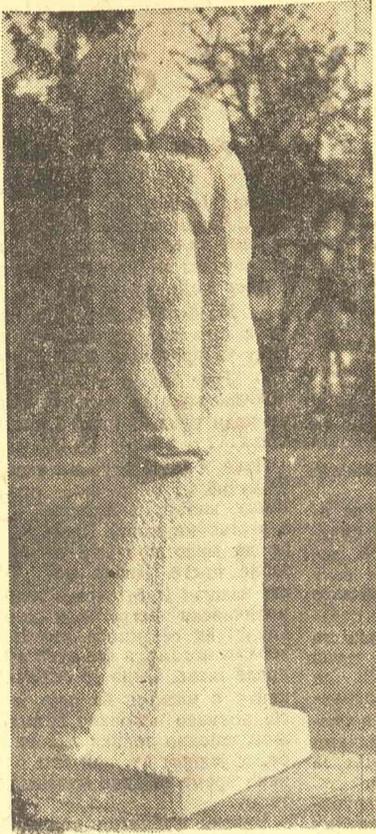
Солдатовића, међутим издваја од већине његових другова извештајни немир, који понекад рабобија чврстину његове скулпторске форме, растрзане и импресионистички титраве. Специфична тежина његовог хуманог потенцијала је — изгледа — највећа, што постаје јасно чим се простудира и доживи његова композиција „Прва љубав“. Истовременост у осећању нежности, самплости и трагике даје његовом ствару неку унутрашњу потпуност.

У односу на Солдатовића, Ана Бешлић је антиподна индивидуалност. Декоративност, фина стилизација, женственост и лакоћа, смисао за енте-

ријерску модерну пластику, њене су најочљивије особине.

Упоређен са другим излагачима, Сава Сандић је најмање отступно од „реалистичког гледања“. Али и он је окренут синтези, архитектури маса. Он има и срећних тренутака и несрећних падова. У сваком случају туђа му је блистава игра духа, каприси укуса, бизарна лирика. Али, у два-три дела, има једре монументалности и нечег елементарног људског.

Као што се види дистинкција између појединих излагача и њихових наклоности доста је осетна. То је свакако разлог за оптимизам. Бар на овој изложби, природно, још није могуће потпуније сагледати уметничку физиономију ових младих уметника. Њихови радови понекад се међусобно демантују и не може се тачно знати која ће тенденција постати доминантна, која је најличнија — она коју демонстрира један односно други експонат. Битно је међутим нагласити да они, као и неки њихови другови, имају смелости за авантуру и праве одарености. За разлику од сликарства, у скулптури још није дошло до великих врења и поларизација и зато — из стратешких разлога — када је она у питању пре је дужност подржати оно

САВА САНДИЋ: МЕЗИМЧЕ

што негира стерилна, застарела схватања, него прецизно оцењивати и евентуално превремено говорити о „новом“ виду „модерног“ академизма.

М. Б. ПРОТИЋ

НОВ ЗАМАХ У ШИРЕЊУ МУЗИЧКЕ КУЛТУРЕ

Поводом оснивања Друштва пријатеља музике у Загребу

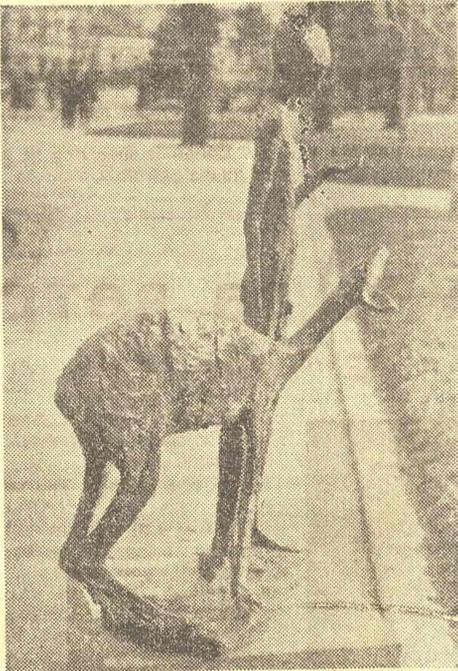
Музички живот Загреба необично је жив и интензиван. Њега карактерише уз плодан рад музичких писаца и репродуктивних уметника старије и нове генерације и појава све већег интересовања за музику код оних та-

кованих широким слојевима народа, изван прилично уског круга љубитеља музике. Овде је реч о стварању Друштва пријатеља музике, које је овога месеца основано у Загребу.

Појавом овога Друштва, музички живот добио је неопходну и заиста надолуњујућу компоненту која се у релацијама целокупне музичке активности код нас може означити као једна од завршних у садашњој етапи нашег музичког развоја. Инспирисани мотивима племенитим и чистим музички уметници и педагози излазе из сузужених оквира установа у којима делују и ексклузивних друштава у којима се крећу. Невидљиви зид који дели репродуктивне уметнике и сталну музичку публику — укључивши ту и њен сновоски део — од оне плахе и бојажљиве, још неформирани али заинтересоване, — тај „невидљиви зид“ већ данас не претставља онако јаку препреку какву смо имали само коју годину уназад.

Откривање латентних знакова афинитета слушаоца према музици, постепено прилагођавање његових психичких способности тонској, мисаоној и осећајној структури музичке материје — основни је и општи задатак Друштва. Његови чланови намеравају да га у Загребу реализују оснивањем музичке читаонице, слушаонице и, посебно, музичког универзитета, а у унутрашњости организовањем дописне школе, која се не би ограничила само на рад путем дописивања, већ и на редовно обилажење појединих места од стране концертанага и предавача. Издавање популарних музичких дела, његовање кућног музичарања, јавне дискусије о извођењима и делима, и још други задаци с подручја музичког живота очекују да буду извршени у склопу поменутих циљева новооснованог Друштва пријатеља музике.

С. О.

ЈОВАН СОЛДАТОВИЋ: ПРВА ЉУБАВ

СВЕТ

ЕКСПЕРИМЕНТ У УМЕТНИЧКОЈ ПРОЗИ

Нови роман енглеског писца Петрика Ли Фермора — „Виолине са острва Сен Жак“ означен је, на ступицама лондонске критике, као успео експеримент у уметничкој прози. Читав низ елемената које читалац очекује од романа, у Фермором делу недостаје. Дијалога готово и нема, ниједан карактер није дат у целовитој експозицији. Све је одевено необичним и уобразљивом. Па ипак, фабула је савсем чврста. Писац је ставио излагање догађаја који га интригирају у уста једној старици, некој Францускињи, једином лицу које је преживело, пре неких педесет година, вулканску катастрофу на острву Сен Жак, у Француској Западној Индији. Она приповеда шта се све збило на том острву на дан очи ерупције вулкана, када је под лавином настрадало четрдесет хиљада потомака црнаца-робова и крестолске аристократије.

Ли Фермор је досад објавио две књиге — „Путничко дрво“ и „Време за ћутање“. Оба ова дела наишла су на добар пријем код читалаца и критике.

✱

САВРЕМЕНА ХОЛАНДСКА МУЗИКА

У Петнаестом и Шеснаестом столећу диригенти готово свих црквених хора и дворских оркестара по Европи били су Холанђани. Такозвана Холандска школа доминирала је у музичком животу Континента. Године 1700 Амстердам је био центар музичке издавачке делатности који је привлачио најчувеније композиторе Француске и Италије. Али у креативној музици допринос Холандије у Седamnaестом, Осamnaестом и Деветнаестом веку био је безначајан, нарочито у поређењу са Италијом, Француском, Немачком и Аустријом, које су управо у том раздобљу дале најдрагоценији прилог европској музичкој култури.

Тек у првим деценијама нашег века поново се чује за холандску музику. Томе је у знатној мери допринело оснивање (1888) симфониског оркестра у Амстердаму, тела које је отада претстављало стални потстицај холандским композиторима. Ови су се, пак, афирмисали пред иностранством Двадесетих година, и то најпре кроз дела екстремног модернисте Вилема Пијпера, коме уједно припада и заслуга што је ослободио холандске композиторе од изолованости, у којој је живела и стварала претходна генерација. Његова Трећа симфонија, настала 1926, још увек узбуђује слушаоце, и садржи сва обележја његовог екстремног музичког стварања. Стога се Пијпер и може сматрати за вођу групе савремених холандских композитора, који су, ма колико различити у својим концепцијама и тежњама, свесни свог места у међународној музици.

У Амстердаму је недавно изишла публикација, намењена иностранству, у којој су сакупљене монографије о дванаесторици истакнутих претставника савременог музичког стваралаштва у Холандији.

✱

ЈОШ ЈЕДАН ГУБИТАК АУСТРИСКЕ ЛИТЕРАТУРЕ

После смрти тиролског романсијера Рајмунда, аустријска литература претрпела је још један губитак: у Инсбруку је, у тридесет и седмој години живота, умро Рајмунд Бергер, који је сматран за једног од најдаровитијих међу младим драмским писцима. Први позоришни комад Рајмунда Бергера — „Пролеће с ветштаким цвећем“ стављен је на репертоар у Инсбруку 1949 године. Том комаду следиле су ускоро трагедије „Прерушени анђео“ и сатирична комедија „Савременаци“. Његова „Валада о нагом човеку“ извођена је прошле године у Бону, а недавно и у Бечу, а „Враголан из Лимбурга“, кога је начинио према класичним узорима, налазио се 1953 на сцени бечког Народнег позоришта.

Од своје седамнаесте године, после једног несрећног пада са скијама, Бергер се кретао само уз помоћ штака.

Улица »Два ветра«

(Наставак са треће стране)

лице, пловиле у акваријуму рибе и расло чудно цвеће. Писаћи сто био је право ремек-дело. Скоких као ошнунут и погледах у постелу. То је била дивна постеља, широка и дивна за љубавнике, намирсана. Кад бежах млад, сасвим млад, желео сам овакву постелу. Али је много времена од тога прошло, ја сам заборавао на ту жељу и већ годинама мирно живео у мојој таванској соби, са књигама на поду и мивешима у њима. Сетих се прича из дегињства, чаробног штапића који остварује све. Али брзо одбацих такву могућност.

Полетех прозору и разгрнух тешке завесе. На суседној кући прочитах име улице: „Улица цвећа“. Ја сам станао у улици „Два ветра“. Често се мењају називи улица, али овога пута није се радило о простој промени имена, било ми је јасно. Вероватно да сам ноћас залутао враћајући се кући испрлен од лутања и глади и отишао у другу улицу, у туђи стан. Али то није било могуће, знам да сам ушао у улицу „Два ветра“, један ветар ми је дувао у леђа, други ми је

ударао у лице, као и обично. И док сам се пео уз мрачне таванске степеннице, један ветар ме је вукао да ме сруши у приземље, а други је тежио да ме избаци кроз отвор димњака. А ипак, ово није био мој стан, и улица је била друшчија. У њој нису дували ветрови, већ је расло цвеће, дивно, мирисно цвеће. Напољу је било тихо и сунчано. Ништа од ветрова. Брже почех да се облачим с намером да се што пре одаведе очистим, али тог тренутка једна лепа девојка угура у моју собу колица од никла и стакла, у којима је био мој доручак. Какав доручак. Хтедох да се извиним, да сам се забунуо нашао овде, али ме девојка, стално се љубазно смећећи, претече и рече ми да се плаши да је јаче скувана кафа, те да ћу морати да је добро разблажим млеком.

Девојка је била млада и лепа. Понудих је да доручкујемо заједно... Она као да беше пријатно изненађена том понудом, али одби да је прими и хтеде да се повуче. Задржах је, започињући разговор о времену. Она је одговарала на моја питања, смешила се, и видео сам да је била заголицана мојим по-

нашањем према њој, које је било онакво какво имају мушкарци са женом кад им се допада... Задркивао сам је, пио кафу и јео двопек са путером и медом. Чим се мало заситих, обавих јој руке око стаса, привукох је и пољубих желећи да је свалим на кревет. Дивно би било љубити се у том кревету, тако мирисном и чистом. Она се прстом изви мога наручја, и запрети ми вешто помињући ме да би моја драгана могла да се љути кад би дознала за овај случај. Разуме се, она неће ништа избрљати, али шта би рекла моја драгана кад би видела шта сам покушао. Видело се да се девојка не љути, већ да јој је мило што ме има у рукама. Каква моја драгана? Ја немам никакву драгану! Девојка допушти да је још једном загрлим, али се онда оте и пре него што ће да затвори врата за собом, окрете се и запрети ми прстом.

Обукох се и запалих цигарету, којих је на ноћном столу било у обиљу. Био сам сит и лепо сам се осећао. Спремих се да отворим новине, које ми је девојка, заједно са доручком, донела, али тог тренутка она провири и брзо ме обавести да наилази моја драгана. Збуних се, поправих кравату и погледах на врата. Млада жена, око деветнаест година, пуна грације, струка, тако танког, да бих

га могао шакама да обухватим, улете у собу насмејана, обисну ми се о врат, пољуби ме и седе крај мене на постелу. Распитивала се, кроз мале пољупце, које ми је стално делала, како сам спавао. Љубила ме је само врховима усана. Била је сва танка и прозрачна, као оне дуге фигурице, начљбене од стакла, али тако складна, и тако обла у исти мах кад и танушана. Покушах да је загрлим, али се она изви из мога загрљаја и, мада је била у домаћој хаљини, рече ми да је не гужвам. Предложих јој да се свуче. Не, не сад, рекла је она. Треба рано да оде до шнајдерке. Вече ћемо провести заједно, она је већ косе дотерала за излаз, неће да их кварим. Лако, као у некој дивној игри, она изађе. Кад је поново ушла девојка да изнесе доручак, ја је и не погледах, мислио сам само на своју драгану. Откуд је била моја, кад је никад пре нисам видео. Обична забуда. Кад се све буде разјаснило, просто ће ме избацити одавде.

Ради се просто о једној непредвиђености, чудноватој непредвиђености, која ће проћи као и све остало. Ипак се одлучих да изађем и да проверим о чему се ради. Да ли сам залутао и ушао у туђи стан, или сам, можда, у неком другом граду. Треба нешто учинити пре него што се врати моја драга-

Значај неолита Србије за проучавање праисторије Европе

СТАТУЕТА МУШКОГ БОЖАНСТВА ИЗ ВИНЧЕ

ЗНАЧАЈ Србије и њеног највећег праисториског насеља млађег каменог доба — Винче, за проучавање праисторије Средње и Југоисточне Европе опште је познат иностраној научној јавности. Нажалост, наша шира јавност зна о томе много мање, свакако и стога, што наши праисторичари, заузети решавањем својих проблема, сувише често заборављају да је о томе обавесте. Па ипак, скоро већ пола века, Србија привлачи општу пажњу праисторичара Европе. Заслуга за ово припада пре свега професору београдског Универзитета др. Милоју М. Васићу, који је већ почетком овога века отпочео систематска истраживања у Винчи и њима посветио целокупни свој научни рад. Тиме је сакупљена драгоценна збирка археолошког материјала на београдском универзитету, која упркос неким методским недостацима у начину ископавања и презентације, претставља једну од најзначајнијих специјалних археолошких збирки Европе. Сем тога, још 1907 године Васић је поставио гледиште да се порекло ове културе има тражити на југоистоку, а не у Средњој Европи, како је то у то време мање-више сматрано. У току наредних деценија ово основно гледиште истраживача Винче потпуно је прихваћено у науци, те га данас заступа целокупна домаћа и страна археологија. Да поменем само имена најистакнутијих праисторичара који то гледиште прихватају, као Енглеца В. Г. Чајлда, Американца В. Фјукса, Немца П. Рајнекеа, којима се у новије време придружио и Аустријанац Ф. Шахермајер. Но, у даљем тумачењу винчанског материјала наступила је разлика у мишљењима, при чему је Васић изнео гледишта која се методски не могу при-

на, која није никаква моја драгана, и не избаци ме из свог стана у који сам залутао. Прођох кроз улицу и уверих се да то није улица у којој сам живео. Све што сам угледао кроз прозор била је стварност. На тротоарима је расло дивно цвеће, а о два ветра није било ни помена. Међутим, околне улице остале су исте оне које су окружавале улицу „Два ветра“. Значи, само се улица променила и ништа друго. Променио се овај стан и ја сам добио собарицу и драгану. Лепо. Пођох да свршим послове, па да се вратим својој новој кући, која ми се, признајем, много допадала. Лепо је имати добар стан, онакву библиотеку, собарицу која зна ред и неће да се љубака са својим послодавцем; и драгану, која љуби само врховима усана, кад није време љубљењу. Вечерас. Како ће лепо бити тек вечерас. Руковао сам се сигурније са људима, гледао им у очи, био сам срећан човек. Нестало је у мени оног осећања изгубљености, које сам пре имао, узалудности и мене и света. Све је добило смисао. Вечерас ћу у мирној постељи спавати са својом драганом, која је тако складна и обла у исти мах кад и тако танушна. Погледах на сат. Обузе ме зла слутња. Часовник на мојој руци је био црвљив. Ста-

хватити, и тако остао усамљен у научном свету. Као класичар, занесен високом културом старих Грка, он је пао у грешку коју су пре њега још у 19 веку учинили извесни познати класични археолози, као Немац Линденшмит и Пољак Саловски, који су сматрали да никаквог културног стваралаштва није могло бити пре појаве грчке културе, те су целокупни сложени живот и развој праисториског човечанства у Европи довели у зависност од грчких утицаја и грчке колонизације европског подручја у првој хиљади година пре н. е., не водећи довољно рачуна о целокупном карактеру материјалне културе која недвосмислено указује на много ранији, од Грка потпуно независни и самостални развој. За жаљење је што Васић, данас једини протагонист овога престарелог става, није прихватио принципијелну критику која му је упућена како од домаћих, тако и од страних археолога, но је прелазећи преко свих противаргумента, на све замерке одговарао у претерано личном тону, што је онемогућило сваку даљу конструктивну дискусију.

Значај српског неолита и Винче за праисторију Европе, за проучавање ране прошлости наше земље и нашег континента, врло је велики. Да бисмо о томе говорили, потребно је најпре кратко указати на метод рада праисториске археологије. Ослањајући се као на изворе само на неписане споменике, остатке материјалне културе, као што су ружевице зграда, оружје и оруђе, накит, грнчарија, праисториска археологија установљава, на основу аналогича, порекло и раз-

вој извесних облика те културе и извесних целина. Пратећи даље пут којим су се ови елементи ширили, испитујући њихов временски однос при чему се ослања на утврђивање културних веза са областима које су, под повољним географским и климатским условима, имале бржи културни развој, те су раније ушле у период писане историје, која омогућује сигурно временско опредељење, праисториска археологија ствара слику о великим историским збивањима најраније прошлости, о историји најранијег развоја човечанства.

Како, гледан из те перспективе, изгледа неолит наше земље? Најстарију фазу у његовом развоју претставља т. зв. Старчевачка група названа по највећем налазишту, Старчеву у Банату, чија је висока старост утврђена постојањем таквог материјала у најдубљим — најстаријим слојевима Винче. Већ њени носници баве се примитивном земљорадњом израђујући оруђа и оружја од кости, глчаног и тесаног камена, и имају богату грнчарију у чијем је развоју могуће разликовати више фаза. Ова група распро-

страњена је у целој Србији, Војводини, југоисточној Мађарској и сливу Струме у Бугарској. Но потпуно аналогне појаве познате су и из јужне Италије, Македоније и Грчке у прегрчко доба. Нова проучавања у Предњој Азији и Северној Африци, показала су да је култура која одговара најранијој фази Старчева, широко распрострањена на свим тим подручјима, где се свуда везују за племена примитивних земљорадника који се баве мотичарском земљорадњом. У Предњој Азији могла се она и прецизније датирати, како према каснијим културама историског времена, тако и на основу нових метода природних наука. Ту она припада времену око 5000—4000 година пре н. е., док се код нас, према датирању каснијих праисториских култура, завршава око 2600 година. Очигледно се ради о једном великом преношењу културе из Предње Азије на један огроман комплекс Старог Света, које је захватило и територију наше земље.

Око 2600 година овај културни развој у Србији прекида појава једне сасвим друкчије културе, најбоље познате из Винче, по чему је и названа винчанском групом. И њени носници баве се примитивном земљорадњом, но њихове израђевине, посебно грнчарија, потпуно су различите од старчевачких, и немају са њима никакве везе. Такође су тада у великом броју израђиване статуе од иловаче које претстављају врховно женско божанство примитивних земљорадника — богињу земљу. Оваква култура распрострањена је у Србији, Војводини, Западној Бугарској, Македонији, Грчкој, а како изгледа и на грчким острвима. У Западној Малој Азији налази се такође иста култура, која овде претходи најстаријим насељима у Троји и припада времену до око

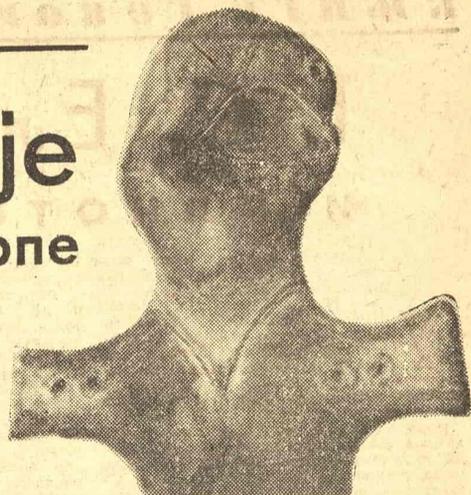
ОБРЕДНИ СУД У ОБЛИКУ ЉУДСКЕ ФИГУРЕ ИЗ ВИНЧЕ

ветар дува у лице, и, тек што се нагох да му се одупрем, други ветар ми дуну у леђа. Био сам у улици „Два ветра“. Пео сам се дрвеним степеницама у своју собу, један ветар ме је гурао да ме стрмоглави на дно, а други ме је гурао према крову, према димњацима. Бацих се на своју црну постељу на ногама. Очи су ми лутале по таваници које баше поцрнеле и на којој се, као увек, љубаше завеса паучине. На лицу ми се хладно зној који ме беше обасуо док сам јурио. Ипак сам стигао кући.

Склапам очи и поново их отварам. Можда ћу и овога пута угледати ружичасту таваницу и прозрале боје цвећа. Са тим је све почело. А онда ће ући девојка и угурати стаклена колица са дивним јелом, а после ће ме походити моја, тако лепа, драгана. Отворио сам очи, сасвим сам их отворио. Таваница је црна и пуна паучине. Очигледно је да сам их сасвим отворио. Таваница је црна. Чујем како на поду мишеви глођу моје књиге. Нека их глођу и онако их не читам. Не могу ништа више да читам годинама.

Таваница је црна, није ружичаста. Ако је. Ја нисам све то желео што се десило. Само се десило. Држим отворене очи и гледам како се у паучини два ветра прогањају. Ипак сам у својој соби.

Љ. ЈОЦИЋ

ДЕТАЉ СТАТУЕТЕ БОГИЊЕ ЗЕМЉЕ

2700—2600 године пре н. е. Напротив, у Србији, почеци ове културе падају тек око 2600 године. Даље према северу, појављује се, она у својим млађим фазама и шири се постепено, са извесним локалним специфичношћима, кроз Западно Мађарску до Баварске и Шлезеје, где се меша са појавама домаћег културног развоја тих области. Очигледно се и овде ради о једном постепеном преношењу културних елемената из Мале Азије далеко до у срце Европе. У Србији је винчанска група још била у пуном развоју када се на југу, у Егеји и Малој Азији, већ почиње развијати нова фаза бронзаног доба. На то указује и чињеница да су извесни оригинални предмети културе раног бронзаног доба егејске области нађени у чистим неолитским слојевима Винче. У млађим фазама винчанске групе утицаји ове нове културе постају све јачи. Тако се у неолитским слојевима налази све више предмета израђених по угледу на објекте бронзаног доба Егеја, док најзад, негде око 2000 године пре н. е., не долази до потпуног потискивања старе неолитске винчанске групе културног бронзаног доба.

Како протумачити ова три таласа преношења културних утицаја? Овде се не може поступити шаблонски и наћи општа формула за објашњење, већ се поједини таласи културног ширења морају посебно анализирати. Појава старчевачке и касније винчанске групе свакако стоји у вези са извесним померањима племена. Ова су морала наступити онда када су преласком са ловачко-скупљачке привреде на мотичарску земљорадњу створени повољнији животни услови, те је дошло до бржег умножавања становништва. Сем тога, примитивни земљорадници обрађивали су земљу на једном месту све док се она не би обрадом испостила, па су онда морали тражити нове обрадиве територије. Тако су новонастали социјално-економски услови довели до два узастопна таласа померања земљорадничких племена која су се постепено, у току деценија, можда и векова, раширила на великој територији. Други је случај са преласком на бронзано доба. Овде се налазе само поједини нови културни елементи који постепено продиру у неолитски свет. Такође, док се у егејско-малоазиској области врши јаче социјално диференцирање које се одражава у формирању градских насеља, као Троје, у нашим крајевима нема тих промена, и оне настају тек много касније, током металног доба. Немогуће је да би досељеници, долазећи са југоистока са постигнутог вишег степња развоја поново се вратили на нижи. Стога се овде може само говорити о утицајима више културе са југа на културу наше земље који су условили постепено еволуцију у карактеру материјалне културе. Можда су јаки утицаји били и условљени доласком са југоистока истраживача нових рудишта потребних тадашњим носиоцима бронзаног доба у Егеји и Малој Азији. Сав овај процес културног развоја одиграо се више од хиљаду година пре него што се формирала култура старих Грка.

У целом том процесу у неолиту, територија Србије, својим географским положајем играла је улогу моста између културнијег југа и заосталије Средње Европе. Неолит Средње Европе не може се стога проучавати и тумачити без познавања нашег материјала. А Винча је налазиште из чијих многобројних слојева, као са листова отворене књиге, читаво читав процес овог постепеног и дуготрајног развоја.

Горње излагање чини само општи оквир за проучавање нашег неолита. Постоје ту многи проблеми на чијем решавању још треба радити, многа нерасветљена питања. Но овде изнетга концепција претставља данашњи основни став модерне светске праисторије и наше праисториске науке према тим питањима. У последњим деценијама, благодарем интензивним истраживањима код нас и на страни праисториска археологија учинила је велики напредак. Одајући признање својим претходницима за њихове несумњиве заслуге, праисторичари морају са потпуном научном акрибијом, исправљати њихове грешке и одбацивати њихова застрањења. То је њихов дуг према науци којом се баве и према новим генерацијама праисторичара који ће прихватити, наставити и разрадити њихова достигнућа.

Др. Милутин В. ГАРАШАНИН

Т. С. Елиот и елиотовци

.....Јер без значења нема времена и управо тај тренутак времена ствара значење...
(Т. С. Елиот: „The Rock“)

У ПРОБЛЕМАТИКУ Елиотове поезије могао сам да продрем с мање или више напора, док сам читајући песме наших модерних песника, врло често остајао на мучном напору да докучим мисаоно-емотивну дубину песникаова света.

Иако је Елиот понекад заиста тешко разумљив, ипак сам успевао да интуитивно „осетим“ његову мисао и да уживам у комплексном садржајно-формалном јединству уметничког дела, док су ми многи елиотовци остали потпуно несхватљиви, јер нисам успевао, чак ни у најопштијем смислу, да доживим оно што се назива радом приликом поимања уметничког дела. Мислио сам: вероватно су елиотовци надмашили Елиота... Можда бих се и даље у томе погледа двоумио да ми до руку није дошла недавно објављена збирка Елиотових есеја о песничкој уметности. Према мном леже две књиге: збирка Елиотових студија о песничкој уметности и збирка модерног песничтва која обухвата читав број једног часописа...

Елиотова концепција песничке уметности помоћи ће нам да се ослободимо страха како нисмо у стању да схватимо, чак ни да „осетимо“, поједине модерне песнике, јер ћемо се уверити да управо „Бајрон нашег времена“ негира оно што се чини основним карактеристиком модерног песничтва, а то је — бесмисао!

У преко двадесет есеја о суштини песничког стваралаштва и исто толико студија о значајним песницима почевши од Виргила преко Дантеа, Шекспира, Милтона, Колерида, Вордсворда до Бодлера и Јетса — Елиот је изнео, теориски и примењено, своју теорију о модерном песничком изразу и песничкој уметности уопште. Простор нам не допушта да наводимо све аспекте са којих Елиот проучава песничтво, да објаснимо његово схватање „слободног стиха“, „корелације између поезије и прозе“, „драматичности поезије“, „музикалности поезије“, „филозофије поезије“, „поетског укуса“, „аудитивне имажинације“ и „визуелне имажинације“, а како ли да истакнемо Елиотова заиста „ново“ схватање класичних песника, него ћемо, овом приликом а сврхосходно намени чланка, пренети из Елиотове књиге она места која претстављају једну заиста модерну концепцију поетског стваралаштва.

Музичко-аудитивни елемент у Елиотовим песмама заиста је уздигнут до перфектне бриљантности која језику даје нове високоартистичке вредности, али увек са циљем да искаже одређену мисао, идеју. Зато Елиот истиче: „Музика поезије није нешто што егзистира одвојено од значења. Иначе, имали бисмо поезију која поседује велику музичку лепоту из које не произилази никакав смисао, а ја никада нисам наишао на такво песничтво. Постојећи изузци показују само разлику у односу: има песмама које нас понесу музиком, а њихов смисао поимамо као непосредну чиниоци, баш као што има песмама у којима пратимо смисао док музика речи делује на нас а да је не примећујемо“. Из ових се речи види да Елиот сматра као основни задатак правог песника, а нарочито модерног, да постигне неразрушиво јединство између песничке форме и песничког мишљења, које је, наравно, „излив“ прекоупација савременог духа, у форми ослобођеној застарелим конвенционалним изражајним средствима. Значи: данашњи песник мора поседовати осећање да треба казати нешто ново и да зна то изрећи на нов начин! Елиот ире чак тако далеко и сматра како „свака револуција у песничству тежи да постане, а понекад се као таква и прокламује (Вордсворд), повратак обичном говору“. Као да је хтео рећи да се у развоју песничтва дешава да форма постане толико непотребно прептерећена и нејасна да револуционаран песник постаје онај који успе ослободити садржај да би заблестало властитим светлом! „Музика поезије — истиче даље Елиот — мора бити она музика која се крије и тиња у свакидневном говору нашег времена“. Али зато „музички склад звукова“ и „склад значења речи“ претстављају „две неразводјиве, јединствене складности“!

Ако се удубимо у појмове који су продукт Елиотовог песничког и критичког генија и ту ћемо се уверити колико он инсистира на проналажењу идеалног садржајног и формалног јединства у песничком стваралаштву. Такозвана „аудитивна имажинација“ је по Елиоту „осећање за слогове и ритам које се пробија дубоко испод свених граница мисли и емоција, оснажујући сваку реч, понирући у оно што је најпримитивније и заборањено, враћајући се својим постанку, потсећајући на нешто, тражећи почетак и крај; то осећање делује кроз значења, не без смисла који може да досегне просечна свест и, сједињу-

је старо и заборављено, свакидашње и садашње, ново и чудно, најдревније и најцивилизоване менталитете“. Да се разумемо: јасно је да постоји поезија, а и проза, коју читалац може да схвати тек после дубоког и напорног понирања у њену суштину. Такве је поезије увек било и зато Елиот каже: „Извесну поезију која ме је највише одушевила нисам често могао да схватим приликом првог читања, има поезије за коју нисам сигуран да ли је још и сада разумем: на пример Шекспир... Тешкоћа се понекад јавља и услед тога што аутор изоставља нешто што је читалац навикао да нађе у таквом тексту“. Дакле, било да је у питању шекспировска поезија чије бескрајне дубине читалац тешко може да досегне и увек у њима проналази нешто ново, било да је у питању недоречена песникаова мисао која допушта читаоцу да сам изврши надградњу властитом уобразиљом, треба правити разлику између овакве врсте поезије која, како каже Елиот, „може да делује пре но што је и схватимо“, и оних стихова који нам на неразумљив начин говоре о бесмисленом! Ако извесна поезија делује на читаоца пре но што је он ментално схвати, значи да је њена форма толико произишла из садржаја да код читаоца спонтано али ипак асоцијативно изазива адекватне емоције, чак и пре но што смо свесно дошли до сазнања које би у нама покренуло доживљај. Да таквог сазнања није било у песникаовој свести, онда он никада не би успео да дође до адекватне форме. Зато читалац не жали напоре да допре до онога што осећа да постоји. Уколико то ма у најмањој мери не осети, напор не, што знамо из искуства, остати узалудан.

Једино ако поједине модерне стихове схватимо као експерименте који ће довести до резултата у будућности, они могу да имају своју функцију. Али, и у томе смислу треба опет цитирати речи Т. С. Елиота: „Промене се у песничству могу изразити у измени ритма, поетске имажинације, форме; правог експериментатора не поттиче несална радозналост, куриозитет, или чежња за новинам, или жеља да изненади и запањи, већ поттицај да у свакој новој песми нађе, као и у оној најранијој, праву форму за осећање над којим „током и развојем он као песник, у процесу непосредног стваралаштва, нема контроле“.

Елиотова концепција песничке уметности помоћи ће нам да се ослободимо страха како нисмо у стању да схватимо, чак ни да „осетимо“, поједине модерне песнике, јер ћемо се уверити да управо „Бајрон нашег времена“ негира оно што се чини основним карактеристиком модерног песничтва, а то је — бесмисао!

САН НЕВИНИХ РУКУ

Оплели смо венац. И сјај неизреци
вејаше с руку ко с пролећних грана
на мртва срца наших древних дана,
на мртва крила која зловник склопи
вечни.

О сад духу рече оно што га тлачи,
ко о оном што заблеста ореолом: —
Нашим преким, нашим страшним болом
живот прокле и он, од нас јачи — ?

Шта смо хтели, коме пошлци усред густе
тмиче?
Где да пребродимо то огњено море? ...
Земљу и сад Сунце ваздан оре,
и сад трепти кобно крило мртве птице.

О светости које нигде више нема
не казасмо јутру што освиће трагом
молитава,
на ми Сунцу што плодношћу дрема
и сенка га клетог срца црно проиграва.

Ташти су покори, узалудне невиности
бића! Мене
и сад траже под небесним негде
сводом белим,

а ја немам, ни корака немам да у твоје
зене
крочим ко у реку што је с тобом делим!

Откуд дође, не знам. Теби ево и моје
деснице!
Ти ми буди, ти уза ме у најљућем жаду, —
без зазора залутасмо ко у тмурне дане
птице,
залутасмо у том давно обеаном граду.

Ти мермером пође. Сва у белом сред
пролећа!
На коју ли страну, коме, — о том не
гаташе врачу.
Само бакља срца на то свагда сећа,
па смо жедни да и нама неко негде
нешто зрачи ...

Ветар сплиће стазу где охолост више
и не сања;
душе лете миру и ближе се сад зеници:
зденца:
Рука моја све је блеђа, све десница тања,
и ја сјаја немам, ђурђевскога немам.
венца.

ПРОЛЕЋЕ 1942.

Хердере заслуге за нашу културу

(О 150-годишњици смрти немачког филозофа и књижевника)

ПРЕМДА је посвуда код нас истина велико значење Хердерева умовања за славенску дакле и за југославенску романтику, те његово значење за откривање свестране слике прошлости славенских народа, ипак се код нас није нашао нитко, тко би нам цијелу ту проблематику освјетлио и приближио. Код Нјемцаца је цијела тај комплекс питања обрадио др Конрад Битнер у свом дјелу „Хердерева филозофија повјести и Славени“ (на немачком језику, Либерец 1929).

Славенски народи, међу њима у првом реду Хрвати и Срби, имају оправдана разлога да се прикључе прославама њемачког мислиоца и књижевника Јохана Готфрида Хердера у поводу прославе његове 150-те објелтнице рођења. Хердер је био културни иницијатор и организатор великог стила, оштроумни мислилац, пријатељ славенских народа, генијални критичар и хуманист позитивних вредности.

Битнер је приказао, како је Хердеров мисаоно богатство дјеловало на поједине славенске народе. У првом поглављу црта аутор филозофију повјести, у другом нам открива нити, које вежу Хердсра и Славене, а у трећем приказује однос Нјемцаца према славенским народима у течају 18. вијека.

Хердер је имао смисла и за дјела антике, али је увјек упућивао на изворну снагу народне поезије и истицао, да њемачки књижевници на своју штету затварају себи најбогатији извор инспирације, јер не узимају трађу и снагу за своја дјела из народа.

Јохан Готфрид Хердер родио се 25. колхоза 1744. у Мохрунгену у Источној Прусији. Почео је у Кенигсбергу студирати медицину, а затим је прешао на теологију. У том је граду пријатељство с филозофом Кантом и Хаманом. Од 1764 г. дјелује у Риги као учитељ и духовник. У липцу 1769 одлази у Нант и Париз. У Страсбургу дође у дотичај с Гетеом. 1776 борави у Вајмару као генерални суперинтендент и врховни конисторијални савјетник. Од год. 1788 и 1789 борави у Италији. Хердер је умро 18. просинца 1803 у Вајмару.

Хердер је издао дјело „Народне пјесме“ (Volkslieder), које је познатије по наслову „Гласови народа у пјесмама“, које је дјелу дао издавач Милер 1807. За нас је занимљиво да је Хердер у своју збирку унио и наше три пјесме под именом морлачке т. ј. далматинске. Хердер није слутно, да многе пјесме које је он сматрао народним нису заправо народне него умјетне пјесме и да им је аутор на пр. Шекспир, Гете, Клаудиус, Дах, Флеминг, Качић и др. Хердер је превео пјесме у слободној, стваралачкој интерпретацији. У тој је збирци афирмирао своје мишљење, да је народна пјесма аутентични израз народне душе и јасна објава људског духа. (Ж. А. Френцел: Датуми њемачке поезије, Кјерпел и Witsch, Келн 1953, стр. 149).

Још у младим годинама је Хердер почео сабирати народне пјесме, откривао

кога духовног живота. Када је Хердер унио своја дјела у њемачки народ, нестало је за увјек господства француске образованости и поезије у њемачком животу. Хердер је био један од најјачих промишљатеља у пројаву њемачке прозе. Његова хисторијска вриједност лежи у тому, да је он тријезном просвјетитељству супротставио полетно одушељење, па и у питањима знаности и умјетности. Многе драгоцене идеје, садржане у Хердеровим дјелима, ушле су у њемачко образовање, а многе су у духу времена прерађене и данас су живе. Хердер је у односу Нјемцаца према Славенима био антипод оном схватању Хитлера и његових следбеника, према којем су Славени инфериорна раса. Штавише Хердер је идеализирао Славене.

Хердер је цјелокупни образовни свијет продубио, проширио, помладио и обновно бројним потицајима и усмјеривањима. Није се дао завести ни од перјераних рационалиста ни од песимиста него је сва струјања свога времена спајао у више јединство, што је одговарало његовој природи, која је тежила за хармонијом.

Хердер није створио снажна дјела попут осталих њемачких класика, али је он ипак својим књижевним фолклористичким и филозофским радом дао толико потицаја, да се никако и никада не може избрисати из њемач-

ЈОХАН ГОТФРИД ХЕРДЕР

ВЛАДИМИР ПЕТРИЋ

МИЛОШ ВАЈИЋ: ФИГУРА I

Чланак Ота Бихаљи-Мерина у часопису »Graphis«

У угледном швајцарском часопису за уметност Graphis (број 50) објављен је недавно чланак Ота Бихаљи-Мерина о југословенским средњовековним фрескама. Чланак је илустрован са више репродукција наших фресака у боји и у црно-белој техници. Константајући, у уводу, да су југословенске фреске дуго биле непознате и да су постале предмет светског интересовања тек у току ових последњих деценија, а нарочито после овог рата, и то преко којија (изложбе у Паризу у Palais de Chaillot, у Елинбургу у Royal Scotch Museum и у Лондону у Tate Gallery). Бихаљи наглашава да је права њихова лепота ипак и даље остала полутајана. Јер, ни најбоље копије, које су презентоване јавности Западу, не могу ни приближно да дочарају сву лепоту оригинала, „чији је ојај остао сачуван кроз векове у мистерији манастира саграђених усред шума, или на обалама језера, или у планинама“.

Бихаљи затим даје оцену карактера и историског места и вредности наших фресака у склопу развика уметности у овом делу Европе, и не само у овом делу Европе. По његовом мишљењу југословенске фреске, премда улазе потпуно „у домен византиског стила“, доносе и нешто својерсно и ново у области зидног сликарства. „Не ради се само о једном плодносноном оубрелу — каже Бихаљи — Истока и

Запада, византиских форми и латинских форми, већ такође, и још и више, победу једне школе мајстора словенског порекла, рођених несумњиво у клими византиској, мајстора који су, благодарем једном потпуно локалном осећању и религиозној заједници, дошли до тада нових форми како у домену живота тако и вере и уметности“. Ослобођење српске цркве испод контроле византиске хијерархије и оснивање самосталне српске патријаршије после пада Константинопоља у руке кретања врло повољно је утицало на даљи развика фреско-сликарства. Српска црква — каже даље Бихаљи — фаворизовала је и помагала у то време реформаторску тенденцију уметника који су кидали „застарелим традицијама“. Нова школа мајстора фресака разликовала се од старе, између осталог, и својом природнијом инспирацијом, и својом мањстатичном композицијом и својим укусом израженим у портрету. Ову еволуцију у развоју наше фреске прекинула је, најалост, најезда Муслимана из Курдистана и тако зауставила за читав низ векова процес за који се може рећи да је тек био започео.

Чланак Бихаљи-Мерина је објављен на три језика, француском, немачком и енглеском, и утолико је његово објављивање за нас интересантније и значајније, јер значи још један корак даље у упознавању културне јавности Запада с генијалним творевинама нашег средњовековног сликарства. М.

СТАНЕ КРЕГАР: „ФАНТАЗИЈА НА ТЕРАСИ“

Библиографија

Изацао је из штампе мартовски број часописа „Могоућност“ (Загреб) са следећим прилозима: Аугустин Стигичевић: Браћа и невеста; Ото Шолц: Седам пјесама; Јосип Барковић: На ничијој земљи; Савремена лирика Португала. У рубрици „Осврти“ прилози: Јулије Грабовац; Јакша Павлић; Анге Цетинео; Круно Пријатељ; Живко Јеличић; ликовни прилози: Милан Толић.

Часопис „Млада литература“ (Скопље) у свом фебруарском броју доноси прилоге: В. Марковског, Т. Арсовског, К. Крпача, Р. Пешика, М. Атана-совског, А. Христовског, И. Точка и других.

ГЛАВНИ УРЕДНИЦИ
Танасије Младеновић и Ђуза
Радовић

РЕДАКЦИЈСКИ КОЛЕГИЈУМ
Ото Бићали Мерић, Велибор
Глигорић, Радомир Константи-
новић, Душан Матић и Ристо
Тошовић

УРЕДНИШТВО
Француска 7, тел. 21-000

АДМИНИСТРАЦИЈА
Теразије 27, пошт. факс 133

Претплата за годину 1954 Дин.
900.-, појединог примерак Дин. 20.
Број чековног рачуна 102—Т—208

Лист излази сваког четвртка
РУКОПИСИ СЕ НЕ ВРАЋАЈУ

Злато и живот

(Наставак са прве стране)

знато противљење влада и јавног
мњења арапских земаља које су у су-
кобу с Израелом. Јер, као што је по-
знато, на граничним секторима Си-
рије и Јордана према Израелу, ме-
ђу топовима једне и друге стране
налази се само један нестали коман-
дир хартије; споразум о примирју,
до кога је дошло посредовањем Ује-
динених нација, тако да су се наору-
жани суседи Израела побојали да ће
се по шинама репарације у Израел
почети да котрља ратни материјал, и
да ће злато добијено као откуп за
угашене животе Јевреја, претворено
у оружје, у будућности гасити жи-
воте Арапа. Арапске земље су чак
запретиле Бону организовањем бој-
котом немачке робе у случају рати-
фикације споразума. Упркос томе,
обе стране су ратификовале споразум,
и засад нема никаквих вести о томе
да је наговештени бојкот, који би
иначе претстављао осетан ударац
немачкој трговини, која се бори за
тржишта, добио неке знатније раз-
мере.

Нема сумње да је овај споразум
— који сада пријављени захтев Из-
раела за репарацијама од Источне
Немачке само логично допуњује —
изазвао извесан одјек не само у а-
рапском свету него и код Јевреја
који не живе у Израелу. Разуме се,
одјек сасвим друге врсте, одјек у
трвом реду и првенствено на морал-
ном плану.

И кад помислимо на то на број
Јевреја у свету, чак и после масов-
них нацистичких покоља, још увек
десетоструко премаша број станов-
ника Израела, онда се не може отети
закључку да ће и јединке раштрканих
јеврејских острва, нарочито у
Европи, а посебно у Средњој Евро-
пи, имати право да кажу своју реч
у овом великом спору контрадикција
савести, а да за то не могу бити оп-
тужени због ненадежности или због
незваног адвокатињања.

Проблем немачких репарационих
добара које струје према Израелу
у извесном смислу је споран. У ње-
му се боре неизбрисиво сећање са
тежњом за одржањем, разлози душе
са разлозима целосходности. У
њему морал односи превагу над по-
литиком, а закон душе над законом
живота.

Неколико милиона људи, који су
се пре много година у оквиру поје-
диних националних држава родили
као јединке једне нације без своје
сопствене националне заједнице, по-
стали су несвесно носиоци свести о
судбинској повезаности не само са
земљом у којој су се родили него
унутар ње и са општом јеврејском
трагијом.

Нас Јевреје југословенског ко-
рена и душе, тачније речено Југо-
словене јеврејског порекла, не на-
душтају усмене на блиску прошлост,
оне су ту и корачају упоредо с нама.
И у време кад, ето, немачко
злато жели да се претвори у
откуп који доноси опроштај грехо-
ва, нама у поздраве продире дим ло-
мача Аушвица, Маутхаузена, Бухен-
вада и Јасеновца.

Знамо да је и у самом Израелу
споразум о репарацијама са Запад-
ном Немачком имао знатну опозици-
ју. Пред израелским парламентом у
Тел Авиву данима су логоравале го-
миле демонстраната, док су унутра
у парламенту вођене дискусије о ра-
тификацији споразума. Тиме ми неће-
мо да тврдимо да су демонстранти
имали право. У извесном смислу ве-
роватно и нису имали право. Израел
је отворио своје капије пред стоти-
нама хиљада измучених, животом
изморених усељеника. Он доводи на
своје тле, издржава, даје посла и
егзистенцију многобројним десетко-

ПРОБЛЕМИ ПРЕВОЂЕЊА

Без алата нема заната

АНТИЧКИ „поетес“, песник-
стваралац, био је тежак по-
сленик. Он је, непојамно за
нас, грдно зацрпао, борећи
се за што исправније мет-
ричке обрасце. Често је био прави
мученик Муза, и двеју људских бо-
лија: Метрике и Гласовне Модулатије.
Мученик: немам друге речи. Вергили-
је, Катул, Хорације, метрички су ве-
ликомученици. Шта значи служба из-
весном гласореду, извесном „Етхосу“,
ритмичком поретку, знамо и из Плато-
на, и из Аристотела и из Аристоксе-
на. Известан ритам захтевао је: да се
цели пренесемо у оно што он олича-
ва и подржава. Пиндар је заслужио
своје место и у Делфима, и на метрич-
ком Олимпу, као најдоследнији след-
беник ритмичких будноћа. Када ан-
тички песник успе да продре у срж
једнога ритма — (који није само спољ-
ни, него и најдубље и најкривотије
унутрашњи) — њега су славили до
небеса. Он је — вели се — схватио
калупе васионских основних збивања,
он је ушао у васионске законодавце.
Код нас је, у своје време, Дучић за-
препастио своје поштоваоце (навикли
на романтичну заблуду да је песник
сав у власти неуког и олаког надахну-
ћа) када је изјавио: да песник дан и
ноћ ради на тешком послу рима и
ритма. То се у њему подешава, угађа,
распреда и — испољи.

Мада широка публика, па и многи
од песничке братије држе недокучне
метричке висprenости, мајсторије и
хитрине, за пуко разметљиво занове-
тање, — ипак, када се песнички ра-
створ искристалише, и искривачо за-
третпи безбројем неухватљивих прели-
ва — (у пуном и тајанственом скла-
ду са метричким и мамо-дозимним
захтевима дотичног језика) — сви то
поздраве са одобравањем и дивљењем,
а песникове чини носе у срцу и души
— макар то и не признавали јавно.
Дакле, несвесно, они поштују и пе-
сников занат и његов алат. Тај занат
и тај алат — та они су суштина њи-
ковог језика, свих недокучних сласти
израза.

Да говоримо, овај пут, само о пре-
вођењу, о тој свесној будности јези-
кој, о том моћном надзору над пре-
дливним градивом израза, од којег са-
дајемо свет и биће. Превођење тражи:
да савладамо трептаје и титраје извор-
ника, е да бисмо пренели у наша тка-
ва оно што изворник неминовно наго-
вештава, кад жуборије, кад кидљи-
вије, кад више, кад мање видовито.
Такве предаје, таквог преноса, нема
без метричких, мелодичких и акценат-
ских игара. Оне нас доводе до беса,
до заноса, до смаласалости и до не-
буздане снаге. Оне су кључеве наше
свести и нашег свесног и исконског
блаженства. Блаженство је у погобе-
ном, а пре свега у погођеном-до-
ђеном језику. Блаженство је у покла-
пању, у коначном утапању у више
обухвате.

Основна тешкоћа, при нашем пре-
вођењу туђе старије поезије, јесте
јамб. Наш језик, по својој присној
мелодији, по своме увиду у свет и ње-
гове тајне, држао се малих и дроб-
них распона, и извесних трохејских
чудодејстава (најпре тежи, звонкији,
истакнутији, разноврстнији наглашени
слог, па за њим пад, склизивање му-
кло, слог пригушен, пун тамних неиз-
бежних призвука, који иду и до језо-
витости, до ропца). Међутим, основна,
витаљна (па и оптимистичка, потврдна)
тежња још старог грчког говорног жу-
бора, била је јамбска (додуше кванти-
теска: стопа од двојства дугог и крат-

вањим јеврејским породницама. Нуди
живот без страха и људско досто-
јанство онима који су били сагоре-
вани паничним страхом и чије људ-
ско достојанство су у току послед-
њег рата теутоњске чизме гзгизле у
крваво благо зараћене Европе. По-
ред тога, на уској и маћехинској те-
риторији одвија се епа достојања, му-
котрпан рад и за многе будуће ге-
нерације изграђује се права отаџ-
бина.

При оваквом стању ствари, о не-
ким селекционим мерама не може
бити ни речи. Земља која се гради
своаког признаје својим. Вођење не-
ке политике усељавања на бази од-
ређених професија немогућа је. У
Израел одлазе и патњама изнурени
и изнемогли људи, чија снага више
није довољна за изоравање нових
ливада, али им држава ипак мора из
својих средстава обезбедити довољ-
но хлеба. Према томе, држава као
заједница која оперише са цифра-
ма, плановима и буџетима има право,
шта више дужност, да искористи
могућности које јој се пружају.
Западнонемачка влада је признала
страшне дугове које је Хитлер на-

ког слога. Постизавало се нешто слично
данашњем акценатском јамбу: бржи
ток). У модерним језицима захтев јамба
постао је од првостепене важности у
брзом живом, па и задиханом говору.
Ту је јамбско помицање и промицање
нешто незаменљиво. Како срља усме-
ни жубор? Углавном јамбски, па ма-
кар се понеки пут и спотакнуо. Сме-
ста ће се дићи. Јамб убрзава ритам
исказа, јамб, тежећи следећем, слогу,
потире многе претходне застоје и усту-
ке, потире и брише излишне опоми-
љуће акценте — чиме се пожурује
ритам стиха: „Имамо ми још много да
саопшtimo! С пута!“

Станислав Винавер

Дакле, јамб, још у древном грчком
дванаестерцу, не осврће се на изди-
г свих шест претекних слогова и пој-
мова, него захтева њихов много мањи
број. Шест је стопа, али није и шест
важних застоја. У старом римском се-
нари(стих) од шест јамбова, са много
већом акценатском патетиком него у
грчком) има најчешће три издига, а не
шест. О томе се писало и писало. Ти-
ме је јамбски ток постао мање свечан,
мање гломазан. Добио је крила и гип-
кот. Не гмиже као древна аждаја.
За свечане прилике употребљавају се
трохеји, а још радије аждајски и пра-
корњачки спондеји, па наравно и дак-
тили: свака се реч ту поразно заигра
и разбесни: „Не дам се!“

З. ЦУМХУР: СТАНИСЛАВ ВИНАВЕР

Наше ерпки трохеји у класичном
десетерцу (потпомогнути нарицањем
дужина, на крају) често личе на за-
певку. Они успоравају изговор стиха.
Овај успор, у воденици нашега лага-
ног млевена слогова, често бап и о-
могућава епопеју: њен кобни неумол.
Али, у драми и лирици, од његовога
попора не може се ни у шта крилати-
је, и зрачије. Природно је, да се и
код нас појавила потреба за јамбом,
за омиш што јамб собом носи и доноси:
за жубором, за неосвртот, за слашћу
живота (а не за вапајем живота, који
се не може отети од удеса). Јамб хоће
и мора да се отме од судбине. Бар
за нека своја магновења. Јамб, или
оно што је кадро да замени јамб.
Појавила се и у нас потреба: да не
изговаремо сваку реч као нешто
неисцелено; да се пондамо, па чак
и разгалимо мелемима и отровима је-
зичне наде. Појавила се потреба: да
се манемо натронтаних слогова у па-

радном стајањем руку, са царских и
свештених фресака.

Лаза Костић покушао је, са изван-
редним успехом, да оствари нашу су-
врст јамба. Његов је Максим Црноје-
вић плах и необуздан, његов Ричард
Трећи (превод Шекспира) ношен је
страшћу као вихором. Али се догодило
нешто неочекивано и Лази, и његовим
следбеницима (а сви који раде о мо-
дерној ерпској поезији, следбеници су
Лаза Костића). Пошто јамб није у ср-
жи наших појединачних рени (него
мора да се тражи читавом реченицом);
пошто је јамб, стицајем многобројних
околности, у нас болно затегнут, као
Одисејев лук (само та Одисеј и може
затегнути како ваља, — Одисеј — Ла-
за Костић) то је он, наш јамб, испла-
дао на махове и сувише свечан, не-
обичан, неприродан, па је захтевао
и много акценатског и смисаоног
напора. Тако наш јамб, место да
смањи број гласовних удара у сти-
ху, место да буде психолошки брз,
баш напротив, повећавао је збрку и
звеку речи. Аница Савић-Ребец, прево-
ди Дукрејеве тврде хексаметре,
приволела се јамбу, и добила је на
ерпском велики број свечаних нагласка
и пренагласака, издига и искока,
дакле нешто што је у опреци са су-
штинном јамба, са душом јамба, са под-
руљивом јамбовалком. Код нас је
такав јамб извршио улогу хекса-
метра, због своје необичности (која је
и у суштини грчког хексаметра, ритма
прилично туђег грчком језику, ритма
напорног, који истиче све реч по реч).
Милош Ђурић, преводечи јамбове из
грчких трагедија, постиже изванредне
китњасте ефекте, који плене наше ухо,
али који су, на махове, баш у опре-
ци са тешком грчком јамба: да убрза
говор. Па шта чинити?

Песник и јесте „чинилац“ по грчкој
дефиницији. Песничке, дедер чини чини
са својим језиком!

М. М. Пешић, који има савршених
Пушкинских јамбова (од све три про-
учене врсте) дошао је баналословним
радом од извесних решења, до којих
и Лаза Костић у „Ричарду Трећем“
(Лазин је посрбљени Ричард вазда на
столу, у Пешићевој радној јамбској
соби, у тој његовој испосничкој јамбо-
нелији, јамбионици, јамбо-радионици).
Пешић се служи и нашим дужинама
(по савету професора Кошутића, и по
искуству Драгише Станојевића) као не-
ком врстом акценатованих слогова, у-
потребљивих и за слику, и за јамбски
претег. Пешић, лакоће, помера наше
исконске трохеје и тако преображава
читав стих у низ јамбова (само: па-
жња! пажња! Опрез! Не тумбај: мо-
гу зачас да се разбју!) На махове,
Пешић свесно избегава јамб (у мање
важним часовима) па шта испадне!
Он узима (као и Лаза) и случајни тро-
хеј (али увек на неважном ограшћу)
и пирих, само да би се основно и о-
сионо дејство правих и узлетних јам-
бова што боље осетило, што јаче испо-
љило, кад им дође време. Пешић је,
бескочиничним стрпљењем, јамбско Пу-
шкиново чуство пренео у наш језик
— на махове већма чуство, но и сам
доследни јамб. Таквих свесних отсту-
пања има и код Пушкина, итеколико
— а Андреј Вјелиј (у „Симболизму“)
и у томе види и чује: чаробне прели-
ве и жуборе, за које треба имати тан-
коћутнога слуха.

Код неких наших познатих прево-
дилаца — у прелевима из Шекспира,
па чак и Дантеа — често се прибега-
ва томе: да се након последњег јам-
ба у стиху, стих продужи за још који

прекоредни слог. У томе се иде чак
и до александрица. Уосталом то и је-
сте у позној традицији Шекспира, а
мање Марлоа. Али, тај поступак — ако
је на крају стиха и слик, — у стању
је да истакне неку антијамбску оте-
жућу тежњу. Ту је основна грешка
многих хрватских преводилаца, па и
самога Назора. Занат су испекли и су-
више, па су заборавили његову сврху.
За тако шта тражи се версифика-
torsка гипкост Симе Пандуровића.

Рецепт: „прекореднога слога“ (којим
су се обилато служили Немци, па и
Шлегл, при препеву Шекспира) налази
се још у грчким метричким зборни-
цима, и код толиких сколијаста. Ви-
дима, и код толиких подвласче га са
ламовић и Зјелински подвласче га са
извесним филолошким задовољством.
Крџбол, наш тако знатан метричар,
имао је големих подвига, служећи се
нашом суврсти јамба, и избегавајући
свако олака решења. Он је доследан
до крајњих граница. Ипак, дешава му
се: да му у другом полустиху испадну
трохеји, место јамбова. Откуда то? Ни-
је повео рачуна о томе: да је наша
дезура психолошки врло јака, па се
јамбски истек прекинуо са дезуром.

Потребно је — на основу свих ових
искустава, па и у таквих мајстора као
Комбол, Пешић, Ђурић, Пандуровић,
Стефановић, Крклец, Анђели, Иновић,
Ујевић — повести више рачуна и о
отпору нашег језика. Ако се тај отпор
не уважи у довољној мери, може до-
ћи до обратних дејстава. Проблеми на-
шег преведеног стиха трновити су и
мукотрпни. Успех је — кад нас обра-
дује — огроман, — баш због тешкоћа
које треба савладати (а то се одмах
осети у резултату). Сматрамо: да се ме-
ра повести што више рачуна о стиху-
ји самог језика и о отпорима језика.
Не да би се клонуло, већ да бисмо
се помакли даље. Отпорна стихија је-
зика даје се исто онолико искористити
— па и више — колико и сама гип-
кост језика, и његова саображљивост
жељеним обрасцима. Она се да иско-
ристити, и то баш у оне сврхе које
су и наметнуле песнику извесан ак-
ценатски размер. Тако нам саме искр-
сле тешкоће видовито указују песнич-
ки пут. Превелики отпор у стању је
да доведе до нових метричких загле-
та и недоумица. Међутим, он може да
нам послужи и као нов метрички, па
и психометрички путоказ.

Постоји свакако још једна неминов-
на опасност: Кад се претера са „при-
родношћу“. Нису ту посредни само
акценти, већ и тачност стиха. Блок и
Мајаковики свесно су је реметили —
постала им је безизразна. Основна се
опасност у стиху зове проза. Назови-
те је и сува проза. Ако стопе стају
тећи глатко и преглатко, да се акцен-
ти готово и не одија, онда нема ни-
каква напора, трзаја, скандирања, уз-
руја. Стихови, ипак, морају да буду
донекле свечани виши слог. Французи,
који немају јакних акцената, доследно
су искористивали слику (у александ-
ринцу) чак и за Шекспира. Како зна-
че да наговесте поноре и победе? Ан-
тика је, за тако шта вешто оперисала
са дужинама (и цезурама које, у по-
езији квантитетској, имају други смер
него код нас, друге тежње). А ми зна-
мо и за доследно решење Станислав-
скога, у правцу прозе.

Пре извесног времена загребачки
театар дао је „Ричарда Трећег“ преко
радија: све значајна имена. Њихов пре-
вод (са многог прекобројних слогова,
свесно безбројних), њихова дијалогја,
ишли су на то: да буде што мање по-
тресних прегласа и издига. Тако су ра-
нога Шекспира лишили најважније
компоненте: страснога хтења и звонке
барокне реторике, из Марлоа, Лаза
Костић нагонски је осећао Марлоа, у
раном Шекспиру. Он је захтевао, у
ткању стихова, у „Ричарду Трећем“,
што моћније акценте, што безумније
акценте. Он није хтео дати безумље
за умље (обратно стиху из народне пе-
сме)! Све, све, само не проза!

али жртва помирица којом се и-
скупују уништени животи оно ни-
кад не може бити! Има вредности
које се не могу мерити доларима.
Те вредности су живот и људско
достојанство.

Некако по угледу на Англосаксон-
це волимо да подвласимо да је вре-
ме новац. Е па, ево случаја кад то
није. Јер до побољшања у овој си-
туацији, до моралног преокрета, до
помирења може доћи само посредо-
вањем времена, тог увек пресудног
чиниоца, али никада путем новца.

Пут помирења обележен је мильо-
казима дугих година. Даљине де-
ценија, ревалоризирани морал нових
генерација које одрастају могу једи-
но бити оне жртве у чијем диму ће
једном нестати сенка јучерашње.
А зато је прво потребно да мани-
јачки немачки милитаризам, потхра-
њиван крвожедним ничанским ак-
сиономима о „Иберменшу“, умре не
само привидном него и стварном
смрћу.

А то може бити дело само нових
генерација.

ЈОЖЕФ ДЕБРЕЦЕНИ